

RELIGION OG LIVSSYN

Tidsskrift for
Religionslærer-
foreningen i Norge

ÅRGANG 15 • 2003 • NR 4

Pilegrimsreiser

Jul og pilegrimer

Deilig er jorden, prektig er Guds himmel er trolig den tekst fra den norske salmeboken som flest mennesker i dette land vil komme i kontakt med i julen.

Det kan være mange grunner til at den er blitt stående i en ellers temmelig omfattende endring i den norske salmebevisstheten. For eksempel er de to første strofene relativt allmennreligiøse, det typisk kristne kommer først i siste strofe, men først bare antydningssang om englene som sang «den» for hyrdene. Og da til det andre - og det er linken til dette nummeret: Hvis vi så undersøker hva «den» står for, ser vi at referansen er «sjelens glade pilegrimssang» i andre strofe, samtidig som vi plutselig oppdager at den samme glade pilegrimssang også jo befinner seg i første strofe

At den trolig best kjente og mest brukte salme i dag faktisk viser seg å være en pilegrims-sang, var overraskende og hva kan det da utover det allerede antydende som gjør denne salmen så slitesterk? Kanskje er det selve det enkle pilegrimsmotivet som treffer, at livet er en vandring gjennom de fagre riker på jord, videre at det er mer enn et individuelt perspektiv: Tider skal komme og gå, slekt skal følge slekters gang, mennesket og menneskeslekten er på vandring fram mot et evige mål. I juleferien er det kanskje tid til å grunne på enkle, men grunnleggende ting? Og forhåpentligvis kan dette nummeret av Religion og livssyn bidra noe når det gjelder pilegrimen og pilegrimsreisen.

Pilegrimsprest Arne Bakken gir en oversikt over den «nye» pilegrimsbevegelsen: Hvorfor er pilegrimsreisen i vår tid igjen kommet til heder og verdighet? Den katolske pater Müller ser på pilegrimsreisen i middelalderens Norge. Nora Eggen, selv muslim, skriver om den femte plikt, pilegrimsreisen til Mekka, Videre har Terje Storli stoff fra et prosjekt om «votiv-gaver og valfart» med voksne grunnskolelever - et prosjekt der man selv la ut på reise. Og om våre lesere selv ikke gjør som de tre vise menn og drar ut etter stjernens anvisning, kan man iallfall gjøre en reise i sofakroken sammen med våre skrivende reise-ledere.

God lesning!

God jul!

bm

RELIGION OG LIVSSYN

Organ for Religionslærerforeningen i Norge
Nr. 4, 2003, 15 årgang

Redaksjonskomiteen:
Bjørn Myhre (ansv.)
Harald Skottene

Redaksjonsråd:
Heid Leganger-Krogstad
Otto Krogset
Dagfinn Rian
Svein Olaf Thorbjørnsen
Svein Aage Christoffersen

Illustrasjon:
Åsmund Risnes

Formgivning:
John Jones

Det planlegges 4 nummer i 2004

Tidsfrist for nr. 1, 2004
20. februar 2004

Trykk:
Allservice A/S, Stavanger

Opplag dette nummer:
700

Redaksjonens adresse:
Religionslærerforeningen
v/Bjørn Myhre
Berg Videregående Skole
John Colletts allé 106
0870 Oslo

e-post:
bjorn.myhre@ils.uio.no
harald.skottene@grefsen.vgs.no

ISSN 0802-8214

Innhold

	Side
Leder	2
Foreningsnytt	4
TEMA: PILGRIMSREISER	
<i>Arne Bakken:</i> «Livet beveger seg til fots» – eller pilegrimens gjenkomst	5
<i>Olav Müller:</i> Valfarter i norsk middelalder	15
<i>Nora Eggen:</i> Hajj. Islamsk pilgrimsferd til Mekka	21
METODIKK:	
<i>Terje Storli:</i> Hemmelige vandringer og forbudte ofringer på hellige steder. Fra et prosjekt	27
<i>Clemens Saers:</i> Religion nett og slett – en oversikt og vurdering av nettstedet for religion	33
BOKMELDINGER:	35

Tema i neste nummer: **Menneskerettigheter**

Gå også inn på Religionslærerforeningen WEB-side:
www.religion.no

Feil eller uregelmessigheter ved utsendelse av bladet:
Kontakt Gunnar Holth (se baksiden)

FORENINGSNYTT

Det flerreligiøse Oslo Studietur for religionslærere 1.-3. juni 2004

1.-3. juni arrangerer Religionslærerforeningen studietur til Oslo. Målgruppen er religionslærere i videregående skole og KRL-lærere i ungdomsskolen.

I løpet av de siste tiårene har Oslo blitt en pluralistisk by. Alle de store religiøse tradisjonene er vel etablert i hovedstaden. Under studieturen skal vi møte representanter for både islam, buddhisme, hinduisme, jødedom, den ortodokse, katolske og den lutherske kirke. Vi vil besøke moské, synagoge, templer og kirker. Hvilke utfordringer reiser det pluralistiske samfunnet? Dette spørsmålet vil binde de ulike møtene sammen. Samtidig vil vi bli kjent med de enkelte tradisjonenes særpreg – ikke minst knyttet til de kulturelle rom. Studieturen gir også mulighet til å drøfte undervisningserfaringer med interesserte kollegaer.

I neste nummer av Religion og livssyn kunngjøres påmeldingsfrist og konferanseavgift. Vi regner med stor interesse for denne studieturen. Sett av tidspunktet allerede nå og meld deg på i god tid.

Årsmøte i Religionslærerforeningen

Årsmøte arrangeres i begynnelsen av juni i tilknytning til studieturen (se over). Nøyaktig tidspunkt blir kunngjort i neste nummer av Religion og livssyn.

KURS:

Menighetsfakultetets tradisjonelle etterutdanningskurs for lærere i videregående skole, ungdomsskole o.a. blir

5.-6. januar 2004

Tema: Menneskerettigheter

AV PROGRAMMET:

Menneskerettigheter i et historisk perspektiv
v/ Jan-Olav Henriksen, MF

Menneskerettigheter og kristen tro
v/ Gunnar Heiene, MF

Menneskerettigheter og islam
v/ Tore Lindholm, SMR

Menneskerettigheter og hinduisme
v/ Knut Jacobsen, UiB

Betingelser og ev. begrensninger for religionsfrihet.
v/ Lars Gule; Humanetisk Forbund

Religionsfrihet som utfordring i liberale samfunn.

v/ Henrik Syse, PRIO

Menneskerettigheter og politisk konfliktløsning
v/ Stein E. Horjen, Kirkens Nødhjelp

Menneskerettigheter og KRL-faget
v/ Peder Gravem, MF

Menneskerettigheter i undervisningen
v/ Hans Morten Haugen, SMR

Kursavgift

Kr 500,- som inkluderer lunsj og kaffe begge dager.

Kursavgiften betales over giro som vil bli tilsendt etter kursopptak.

Dette bladet kommer ut etter at påmeldingsfristen er gått ut, men etteranmelding vil bli godtatt ..., ring Hildegun (se nedenfor)

For mer informasjon

Kontakt Det teologiske Menighetsfakultet v. Hildegun Hennem Høeg:
tlf: 22590500, Fax: 22691890, E-mail: Hildegun.H.Hoeg@mf.no
Se også våre hjemmesider www.mf.no/etterutdanning

TEMA

Arne Bakken:

«Livet beveger seg til fots»

• Denne artikkelen handler om en tolkning av pilegrimstradisjonen i en kristen kontekst. Siden pilegrimsbegrepet alltid er preget av sin samtid, gir artikkelen elementer til tenkingen om hvem pilegrimen er i dag og hva slags strømninger i vår tid som synes å kanaliseres gjennom den oppvåkne pilegrimsinteressen.

PILEGRIMEN

Å begi seg ut i det fremmede, våge å gå i nytt landskap – det er også betydningen av ordet «PILEGRIM». Det latinske ordet som ligger til grunn er «peregrinus» som betyr «fremmed, utlending». Det lå noe risikofyllt i det å være «peregrinus», som reisende i andre land hadde man i utgangspunktet ingen rettssikkerhet.

Med tiden fikk ordet en religiøs betydning, og ble betegnelse for den som vandrer mot et hellig mål. Å være pilegrim i religiøs forstand var også forbundet med store risikoer. Fysisk forlot mange da sine hjemland. Derfor ordnet kirken lover utover middelalderen for å sikre tryggheten til de som dro ut på vandring.

Pilegrimen er et begrep i alle store religioner vi kjenner. Innenfor den kristne tradisjon heter det at det var de hellige tre vise menn som var de første pilegrimene. Det heter nemlig om dem at «de tok en annen vei hjem til sitt land» (Matt 2,12). De vise menn var bedt om å legge sin vei innom Herodes på veien hjem, men de tok «en annen vei». Man har sett det slik at «den annen vei» er den vei som ikke går undertrykkerens og den blinde makthaverens vei, men forbrødringens, forsoningens og livets vei for alt og alle.

Den tradisjonelle pilegrimsvandringen

består av et oppbrudd. Noe hadde hendt i pilegrimens liv. De brøt opp og gikk for å takke, eller søke helbred, gjøre bot eller andre ting. Det var en vei å gå mot et mål som pilegrimen delte med mange andre. En pilegrim hadde ikke bare en vei å gå – til pilegrimsmålet. Han har også en tilbakevei, en vei hjem. Det kunne høre til en pilegrims erfaringer at hun eller han vendte hjem med et nytt syn på mangt i tilværelsen. Av den grunn het det da også at pilegrimene aldri vendte hjem uten at de hadde mistet en fordom og fått en ny idé isteden. Det er tale om en livsholdning som stadig søker ny innsikt, tar med seg nyvunnet erfaring, og lar livet bli preget av det. Kanskje Espen Askeladd er

en ganske så nær slektning av pilegrimen?. Slik er det å være pilegrim forstått som en måte å forholde seg til livet på: stadig er man i bevegelse og man er villig til oppbrudd fra fastlåste syn på seg selv og andre. Pilegrimen erkjenner at det er en vei å gå før forandringen kan skje, likeså at det kan oppleves risikofylt å forandre seg. Men det kan ligge håp for mange i det. Slik kan den ytre pilegrimsvandring speile en vandring i menneskers indre "landskap". Derfor kan man skille mellom det å gjøre en pilegrimsvandring, og å være en pilegrim i sin livsholdning. Den som er lenket til sykesengen kan i den forstand være pilegrim. Den som gjør en pilegrimsvandring, synliggjør denne livsholdning. Ut fra dette kan vi si at pilegrimen er det begrep som hjelper oss å holde fast at mennesket er bestemt for et mål med sitt liv og sin tilværelse, som enkeltmenneske og i relasjon til andre mennesker, andre levende skapninger og til Gud.

PILEGRIMEN BEGYNNER Å RØRE PÅ SEG I VÅR TID

Vi lever i en tid der pilegrimen begynner å røre på seg? Men hører ikke pilegrimen til i vår katolske middelalder – kirkehistorie? Er det mulig å tale om pilegrimer i en evangelisk – luthersk kirketradisjon? Til det er å svare at selv om middelalderen var pilegrimens tid i Norge, så er selve pilegrimsbegrepet tidløst.

For å kunne nærme oss hvem pilegrimen kan være i vår kulturtradisjon i dag, er det viktig å se noe på den tiden som kaller pilegrimen frem igjen. Er interessen for pilegrimstradisjonen båret av krefter som vil gi fremtid og liv, men som vi ennå ikke kjenner til bunns?

• *Renessanse for historiske steder*

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor det er en lengsel etter å søke til bestemte steder som husker vår historie. Det er steder som er spesielle fordi noe hendte der som gjelder et større eller mindre fellesskap av mennesker, og som

bl.a. kan minne oss om mennesker som døde for noe, og ikke av noe. Det er ofte steder som minner om verdier som er bærende for slekt etter slekt. De fysiske/konkrete steder, hvor viktige ting i en families eller et samfunns eller et større kulturkrets historie besøkes i vår tid, og det letes frem historien/historiene som hører til stedene. Alle slektsstevner, historiske spill, arrangementer/gudstjenester på gamle historiske steder og helligsteder vitner om dette. Mennesker leter igjen etter det hellige rom og konkrete uttrykksformer for håpet, troen, og for lengselen etter helhet og sammenheng i livet. Mennesker vil alltid ha behov for det konkrete. Det er ikke mye kraft i teologiske abstraksjoner for den som ikke er akademisk anlagt.

• *Troen søker flere uttrykksformer*

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor man begynner å lengte etter andre og flere uttrykksformer for troen. Troen vil ikke lenger bare være hodet på folk, men krever føtter å gå på. I vår tid har religionen blitt en privat sak som for mange ikke hører hjemme i det offentlige rom. Da forsvinner også de fysiske uttrykksformer for uroen, lengselen, troen og felles håp for livet og fremtiden. I teologisk forstand kan det uttrykkes slik at det er ikke tale om meg og min Gud, men om oss og vår Gud.

«Nordmenn balanserer i spenningsfeltet mellom individuell frihet og felles trygghet, det siste representert ved interessen for de ti bud... De ti bud og kristendommen er i ferd med å bli omgjort fra en overopphøyd sannhet til en felles kulturtradisjon. Det dreier seg om kontinuitet med fortiden, og om å knytte oss til våre røtter.»

Antropologiprofessor Thomas Hylland-Eriksen
i Vårt Land 4. okt. 1996

• *På leting etter felles livstolkende språk og symboler*

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor det felles meningsbærende språk for livsmening er svekket. Vi synes å ha mistet noe av orienteringssansen:

«Når tingene nu falder fra hinanden og centrum ikke kan holde længere i industrikulturen, skyldes det i høj grad, at denne kultur har udslettet alle de symbolske sammenhænge, der holdt livsenheder sammen og orienterede mennesker om, hvilken plads de havde i deres verden. Skønt verden aldrig har været så indtregende beskrevet som i vort århundrede, har den alligevel for et uhorrt antal mennesker forvandlet seg til et landskab, hvori det er så godt som umuligt at orientere sig sådan som det ville gå for trafikken, hvis med ét slag alle vejskilte i et land var forsvundet.

De depressioner og sjælelige sygdomme, der dominerer i nutidens samfund, har formodentlig for de flestes vedkommende at gøre med, at mennesker har mistet orienteringssansen, er grunnleggende forvirret, fordi de ikke kan finne udaf, hvad det er for en leg de er midt i. Et spil bliver absurd, hvis man ikke på forhånd kan aftale, hvad spillet er, og hvilke regler der utgør dets vesen»

Erik A. Nielsen:

«Den skjulte gudstjeneste», København 1987

Resultatet er at mennesket, midt i fremskrittet og teknologien, kan kjenne seg fremmed, uten følelse av sammenheng med omgivelse og noen forståelse for prosessende som foregår rundt en.

• *Mennesket og farten*

Pilegrimen dukker opp – i en tid med stor fart på alle områder. Dette å opparbeide og merke gamle pilegrimsveier, og å legge til rette vandringer på disse veiene, er det et ønske om en «gå-sakte-aksjon» som gjelder det ytre så vel som det indre plan?

«Mange lever med dette paradoksale: dager som er mette med aktivitet, kombinert med en underliggende opplevelse av tomhet. Vi dras i alle retninger. Vi mister vårt indre sentrum.»

Asle Finnseth:

«men gleden er et annet sted», Oslo 1994:195

• *«Vi har alt, men det er også alt vi har»*

Pilegrimen dukker opp i en tid da den ytre nød for de fleste i vår del av verden er dekket. Samtidig synes tiden å sende mennesket på vandring for å lindre en indre nød. «Vi

har alt, men det er også alt vi har.» (Ole Paus). Er det dukket opp en lengsel etter noe bortenfor trender og andres bestemmelser om hva som er viktig, en lengsel etter noe som er varig, etter noe hellig i alt det triviale? «Vi vet prisen på alt, men kjenner ikke verdien på noe som helst.» (Oscar Wilde). Salomos ordspråk risser opp spenningsfeltet vi står i på denne måten:

«Gi meg verken fattigdom eller rikdom,
men la meg få spise mitt tilmålte brød.
Ellers kunne jeg bli så mett
at jeg fornektet deg og spurte:
«Hvem er Herren?»
eller bli så fattig at jeg stjal
og forbannet min Guds navn.»

Ordspråkene 30,8b-9

Lengselen etter forenkling av levestil og levemåte synes å bli en stadig sterkere understrøm i den vestlige verden.

• *Mennesket og naturens livsgrunnlag*

Kairo-konferansen i september 1994 fokuserte bl.a. på forholdet mellom jordens ressurser og det økende antall mennesker. Menneskeheten står overfor store utfordringer med hensyn til å fordele jordens tilgang på mat og det som er nødvendig for livets bestående. Victor Hugo har sagt: «Det er nok til menneskets behov, men ikke til dets begjær». De rike industriland hvor ca 20% av verdens befolkning bor, forbruker i dag ca 80% av de totale ressurser på jorden. Vi vet nå at skal verdens totale befolkning gis en fremtid, så må det en gang skje et oppbrudd fra vår måte å leve på i dag. Dette utfordrer oss til å legge mer vekt på livskvalitet enn på en levestandard basert på ytre goder. Vi står i en situasjon som mer og mer tvinger oss til oppbrudd for å ta et større etisk ansvar for alt og alle som lever i dag. Og for generasjonene som skal leve etter oss. Vi er i ferd med å erkjenne at forbruk alene ikke er det livsmål som vi dypest sett søker. Vi leter etter andre mål å gå mot – sammen. Vi leter etter en helere livsopplevelse der alle

sider ved livet – og alt som lever – kan virke sammen slik målet for alt liv synes å være.

Kanskje ville det være avgjørende å bli kjent med «pilegrimen» i oss som vet om at vi er «fremmede» i verden – i den betydning at vi eier ikke hverandre, vi eier ikke jorden, luften, vannet. Vi forvalter hverandres gods og våre etterkommeres. Kanskje kan vi si at det er denne ydmykheten foran alt levende som er med å forvandle et menneske til en pilgrim? Det kan i den forbindelse være verd å minne om at ordet «ydmykhet» på latin heter humilitas, og har samme rot i seg som ordet for jord, humus.

• *Lengsel etter stillheten*

Pilegrimen dukker opp i en tid med informasjons – og inntrykksbombardering nesten døgnet rundt. Reklamen minner oss om alt det man ikke har, men dekker samtidig over alt det man allerede har og er. Den beste forbruker, er som bekjent en utilfreds og ulykkelig forbruker.

Erfaringer fra arbeid med ungdom er at de spør mer og mer etter det stille rom. Det synes å være en lengsel etter stillhet. Er det et mer og mindre ubevisst ønske om å finne tilbake til seg selv, og derigjennom få krefter til å motstå noe av det nevnte ytre press?

• *Menneskets ubrukte sider*

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor det blir mer og mer som er ferdigløst før det kommer i menneskers hender. Pilegrimen dukker opp i en tid preget av ofte lettvinde løsninger og ferdigtenkte svar. I en slik tid blir svært mange sider av mennesket liggende ubrukt. Mange evner og sanser settes ut av funksjon. Når det levende liv ikke får møte utfordringer og motbakker, blir kropp og sjel understimulert. De blir ikke gjort krav på. Da svekkes det vi kan kalle for menneskets våkenhetsans, og i en slik situasjon kan man miste synet for tilværelsens mange dimensjoner og perspektiver. Undringen, ydmykheten og opplevelse av det store i det lille får da ofte liten plass.

• «Livets sønderbrutte deler»

Pilegrimen dukker opp i en tid hvor mange er vokst opp med et sterkt skille mellom kropp og sjel, tanke og ånd, ytre og indre verden. Rasjonaliteten setter fort skille mellom det åndelige og det materielle. Når det settes opp klare skiller mellom den åndelige og fysiske verden, mellom ånd og tanke, blir fort muligheten for å kunne se sammenhenger og helhet svekket og til dels fraværende, men ikke lengselen etter den. En ytre pilegrimsvandring synliggjør på en korrekt måte den indre tro på å være underveis mot et mål utover en selv, og at man er villig til å spørre nye spørsmål, søke de verdier og sannheter som et fellesskap bygger på.

• *BARNET – vår konkrete kontakt og – tilknytning til fremtiden*

Å være oppmerksom på grunnleggende forandringer som skjer med barn og unge over tid, er en viktig faktor for å vurdere et samfunns utvikling. I sin kjente og store tale over temaet barn avsluttet Olof Palme med å hevde at barnet er den eneste konkrete kontakt og tilknytning vi har til fremtiden. Hvordan gis så barnet til å møte fremtiden? Entydige svar på det gis naturlig nok ikke. Flere hevder at mange barns oppvekstvilkår har forandret seg drastisk de siste tyve årene.

To forhold som har relasjon til vårt tema skal her nevnes kort:

• *Barnets innlevelsessevne er i faresonen,*

hevder Magne Raundalen, og noe av grunnen er tendensene til økende tilfrysning, økende aggressivitet og egosentrering i samfunnet. Han sier at vi ikke under noen omstendighet kan overse betydningen av utviklingen av et barns innlevelsessevne. På fagspråket kalles det empati, som er evnen til å føle med andre som har det vondt og at denne opplevelsen videre fører til en motivering for å hjelpe andre som er i nød. Ut fra trekk Raundalen ser i samtiden, hevder han at evnen til å desentrere og ta andres perspektiv – er det oppdragelsesmålet som må gis høyeste prioritet.

Det viktigste, og grunnlaget i barneoppdragelsen, er dog å gi barnet et positivt selv-bilde. I den forbindelse nevner han fire hovedelementer: å gi barnet en opplevelse av at det er noe bra, at det har en verdi som medlem av familien, nabolaget og samfunnet. Videre å fokusere på ferdigheter i samsvar med alder, visdom og ferdighetsnivå slik at barnet selv kan si: jeg er bra. Det tredje elementet i et positivt selv-bilde er opplevelsen av å ha innflytelse, at jeg har makt, at barnet har styring i samsvar med utviklingsnivå og miljø forøvrig. Alt dette er avgjørende for det fjerde elementet, nemlig opplevelsen av å bety noe for andre. Slik utvikles ansvar og evne til å se utover seg selv, og utvikle vilje og evne til å handle i et større fellesskap.

(Raundalen 1995)

• *Barnets vilje og evne til å se seg inn i et historisk forløp svikter.*

Noen hevder at dette begynner å bli så fremtredende, at det er mulig å karakterisere det hele som en ny verdensanskuelse. Livet er i ferd med å oppleves som en lang rekke øyeblikk uten innbyrdes sammenheng og retning. Øyeblikkets behov og tilfredstillelse blir viktig, og stadig flere unge ser ut til ikke å gi avkall på øyeblikkets glede til fordel for en langsiktig gevinst, f.eks. utdanning. Det alvorlige er at barn og unge på den måten

ikke blir i stand til å se seg selv som en del av en sammenhengende utvikling. Opplevelsen av tid og historisitet er i ferd med å forandres. Den enkelte vil fritt velge sin historie og sitt liv. Den viktige erfaringen av at ting tar tid og evnen til å tåle smerte blir lammet. Opplevelsen av ansvar og skyld blir i en slik situasjon lett abstraksjoner som blir ubrukbare til å tolke egne handlinger. Denne utvikling omfatter verdimessige og moralske temaer som berører et helt samfunn, for oppgaven må være «å stake ute en kurs for hvordan man kan gi dagens unge og morgendagens barn og unge et verdensbilde som gir livet retning og mening...» (Mossige 1995)

PILEGRIMENS Plass I Vår SAMTID?

Hvor er pilegrimens plass i alt dette? Hva slags livsmuligheter gis dagens pilgrim?

«Livet beveger seg til fots», er det sagt. Den erfaring gjør en vandrør som våger å sette ned farten med å gå, at man blir mer og mer oppmerksom på alt liv rundt seg. I forbindelse med den fornyede pilegrimstradisjon kan dette komme tydelig frem i forbindelse med mange forhold i vår tid. Oppmerksomhet kan gi kunnskap, og kunnskap er en av veiene til kjærlighet og respekt. Det gjelder alle livets områder.

Pilegrimstradisjonen ivaretar bevegelsen, rørligheten og dynamikken. Den er en stille protest mot det fastlåste og statiske. Bevegelsen gir muligheter for å revurdere stivnet oppfatninger, oppdage og gjenoppdage glemte perspektiver og kan slik være til hjelp så vi kan orientere oss på nytt i andre retninger. Den som vandrør vet at bevegelsen fram mot et mål kan ta tid. Pilegrimstradisjonen synliggjør den enkeltes livsvandring, men også at vi går den sammen med andre og har felles mål. Videre kan vandringer, bevegelsen gi fysisk uttrykk for anliggende som ikke har ord, men som hører til livets dypeste skikt. Kan de ytre vandringer til de mange pilegrimsmål, fortsatt

bli ett synlig uttrykk for viljen til og lengselen etter en indre og ytre forandring for sin egen, andres og alt levendes skyld? Det gis ingen klare og entydige svar på det spørsmålet, men stikkordsmessig kan nevnes følgende elementer:

• **Kropp og ånd gis større mulighet til å kobles sammen**

I de siste to hundre år er det utviklet en økende avstand mellom den åndelige og den materielle siden ved tilværelsen. Motsætningen mellom kropp og sjel, mellom «hode og hjerte» og indre og ytre virkelighet kan være et hinder til å oppleve livets helhet og sammenheng.

Større overganger i vår kronologiske tidsmåling av dager og år som hundre- og tusenårskifter, har alltid avstedkommet frykt og beven for det ukjente. Vi kjenner godt til at det er mange måter å reagere på angsten for fremtiden. Menneskenes historie på jorden kunne også ha vært skrevet ut fra det perspektivet. Jeg ser for meg at den livs- og trosholdning som vi trenger å styrke i møte med et nytt årtusen har mye med å kroppsliggjøre, inkarnere i hele oss det som gir håp, livsmot og livskraft. Løpet av de siste to hundre år. Det handler også om å få det ned i føttene, ut i armene og la pusten være preget av det. En «trosbekjennelse» som uttrykker noe av målet for dette har forfatteren Tove Janson formulert gjennom Mumi-mamma når hun sier: «Jeg er forberedt på at alt kan skje når som helst og hvor som helst, derfor er jeg trygg».

Kristendommens kjerne er inkarnasjon – at Gud selv ble menneske i Jesus Kristus. Det er fortellingen en Gud som våger å få jord på hendene, som våger å gå ned i livets uutgrunnelige mørke og dybder.

• **Den ytre vandring synliggjør menneskets indre verden**

Pilegrimsvandringene har opp gjennom historien synliggjort at det er en vei for mennesket å gå for å erkjenne livets helhet og

sammenheng. Den ytre reisen har gitt mulighet å foreta en indre reise.

I religionshistorie kan vi skille ut to linjer. Den ene som sier at mennesket før eller senere må foreta en indre reise – reisen til seg selv. Hellighet og reise er begrep som hører sammen i alle store religioner. Den andre linjen sier følgende: For å underrette den indre reisen har mennesker i alle tider foretatt pilegrimsreise, valfartet til hellige steder. Å være nær det hellige hjelper mennesket til den indre ro som den indre reisen trenger. (Wickstrøm 1993:185)

Gjennom å synliggjøre den indre vandring, gjennom ytre, har man også blitt gitt språk for den: Den ytre vandringen mennesket gjør gjennom varierende landskap, gjennom daler, bygder og byer, over fjell, gjennom skoger og øde strekninger – er en vandring som gir ulike perspektiv med lave og høye horisonter.

En viktig del av reisen innover, er det indre livets søken i bønn og meditasjon, kontemplasjon og gudstjeneste. Veien utover er kjærlighet til nesten, engasjement for de minste og svakeste, det er solidaritet med de fattige folk og med alt levende. Kristen tro handler om begge veiene. En pilegrim våger å tre inn i livets hellige rom og kan slik oppleve at noe forvandler hans og hennes liv, Tomas Tranströmer har uttrykt seg slik erfaring på denne måten:

Romanske bågar

«Inne i den romanske kyrkan trängdes turisterna i halvmörkret.

Valv gapande bakom valv och ingen överblick.

Några ljuslågor fladdrade.

En ängel utan ansikte omfamnade mig och viskade genom hela kroppen:

«Skäms inte för at du är människa, var stolt!

Inne i dig öppnar sig valv bakom valv oändligt

Du blir aldrig färdig, och det är som det skall.»

*Jag var blind av tårar
och föstes ut på den solsjudande piazzan
tillsammans med Mr och Mrs Jones, Herr
Tanaka och Signora Sabatini
och inne i dem alla öppnade sig valv bakom
valv oändligt.»*

Tomas Tranströmer

• **«Ethvert helligsted er et kosmos i miniatyr»**

Likeens som kirken ikke har pålagt pilegrimsvandringen som en nødvendighet for den troende, så har den heller ikke holdt steder på jorden for mer hellige enn andre, for «Jorden og det som fyller den, verden og de som bor i den, alt hører Herren til.» (Salme 24,1). Likevel har kirkebygg vært reist fra de første århundrer. Kirken lever et dobbeltliv. Den har frihet til å la være å binde gudstjenestefeiringen til bestemte steder, og samtidig er den bundet til oppgaven å bruke det som er på jorden til å åpne opp for det himmelske og derigjennom dra evigheten ned på jorden. Denne dobbeltheten gir enhver tids-epoke frihet til å ikke låse seg fast til én bestemt uttryksmåte. Derfor fremstår også kirken oppigjennom historien med forskjellige bygg med ulike preg.

De kirkebygg som vi forbinder med de store pilegrimsmål er katedralene. Ingen kirkebygg sanner bedre utsagnet om at «ethvert kirkebygg er et kosmos i miniatyr». Her synes middelaldermenneskets livs- og tros-erfaring å ha blitt inkarnert i stein og glass. Katedralbyggerne synes å ha sett rett inn i øynene både det gode og det onde, og gitt deres overbevisning om hva som er sterkest i tilværelsen. Gjennom sin arkitektur og kunst er det som om katedralene står der og kommuniserer med enhver som trer inn over deres terskler i en blanding av protest, opprør og poesi.

«Å, så vakker kirken er» – hører man ofte folk si som kommer inn i Nidarosdomen. Viktigere enn at den er vakker, er at den er sann. Jeg opplever dette helligstedet

mer og mer viktig fordi det virker sant på meg. Her får alt i livet sitt uttrykk. Her er gleden og fryden, fortvilelsen og smerten. Alt er plassert inn i en større sammenheng. Lidelsens og avmaktens livgivende kilder ligger som et grunnfundament og gjør hele katedralen vakker. Katedralen utfordrer i det øyeblikk man nærmer seg den. De store katedraler ble bygget i en tid da man ikke var betraktere til livets drama. Middelalderen skilte ikke mellom form og innhold. Formen uttrykte en del av innholdet. Derfor kunne et menneske som sto i en katedral ikke forholde seg nøytral. Dette helligstedet vil være et forvandlingsrom. Med sinn og sanser, følelser og intellekt med sin avmakt og sin styrke sto de midt i livets kamp – midt i kampen mellom livets avgrunner og dets høyder. Vellystingen såvel som den fromme har sin plass i kirkekunsten her, svikeren såvel som den trofaste. Skal vi komme i dialog med katedralen – og med ethvert helligsted, tror jeg vi må våge oss ut av betrakterrollen. Vi må våge og ta i bruk alle rommene i oss. Da kan vi også se mislykkethetens og motgangens uerstattelige plass i våre liv. Katedralen speiler alle disse livets rom? Victor Hugo hevder at før Gutenbergs små bokstaver, var arkitekturen menneskenes store alfabet der de la ned sin tros- og livserfaring.

«Det er ikke tiden som forandrer oss, men rommet», er det blitt påstått. I det utsagnet ligger utfordringen: Hva får være sant i våre liv? Hva slags «rom» skaper vi rundt oss i vår kultur i dag? I vår teologi? I våre kirkerom? «Kirkerommet er et sted med resonans der de myter og metaforer som ligger under den realistiske overflaten, kan finne gjengklang», sier Jan Schumacher. Han uttaler videre: «Å tolke katedralens «tekst» betød å oppdage sitt eget liv som delaktig i det historieførløp som katedralen gestalter, og som foregav å være et forløp som omsluttet alt som hadde navn av menneskeliv. Mens flertydighet for en moderne bevissthet vil være knyttet til at tekstens bærende sannhetsinn-

Relikvie-
skrin,
Ca. 1230-50

hold er problematisk fordi det hører til i en annen tid enn vår egen, så befinner katedralens flerdimensjonalitet seg innenfor en og samme historie, der de enkelte menneskeliv som inngår i historien får sin mening ut fra helheten, en helhet som for middelaldermennesket var like reell som den var usynlig: de så i «speil og gåter inntil det fullkommne kommer. ...Menneskets liv skulle falle på plass innenfor katedralens verden, slik at de fant seg selv igjen som en del av katedralens universalhistoriske struktur.» (Schumacher 1989)

Den nye interessen og forståelsen for helligstedenes betydning i vår tid, kan romme en erkjennelse om at det for mennesket er nødvendig av å ha konkrete rom, forvalte symboler for å holde den åndelige, usynlige verden fast. – «Vi reiste engang katedralene/ikke for å fange mennesker/men for å holde våre liv fast/i overskridelsens gåter.»

(Stein Mehren)

• Synliggjøring av menneskers avhengighet av fellesskapet

En erfaring som mange har gitt uttrykk for i forbindelse med pilegrimsvandring i dag, er at det gjør noe med en dette å vandre sammen med andre medmennesker mot felles hellige steder. I den grad vi besøker kirker eller andre helligsteder, så kommer vi som regel noe heseblesende hver fra vår kant. Det

å vandre sammen mot helligstedet, åpner bl.a. opp for å erkjenne at som mennesker i et fellesskap, er det viktig å bli klar over de verdier som dypest bærer oss og forener oss. I hverdagen har blant annet sterke samfunnsøkonomiske drivkrefter bevirket at vi konkurrerer og får en opplevelse av at vi er alle vår egen lykkes smed. Både frihet og handlekraft er sentrale begreper i et kristent menneskesyn. Men den grunnleggende menneskelighet må også søkes i menneskes evne til fellesskap, dets evne til å dele sitt liv med andre og til å gjøre andre delaktig i sitt eget liv. Prof.dr. theol. Svein Åge Christoffersen kaller denne siden med mennesket for *homo communicans*. Det latinske verbet *communicare* betyr ikke bare å meddele seg eller formidle (kommunisere), men betyr også å gi del i, forene, slutte seg sammen med. *Homo communicans* blir i den betydning det mennesket som blir til gjennom samliv med andre. Dog er samhörighet ikke et fenomen som det er gitt forståelsen av en gang for alle. Vi kan som mennesker utvide vår samhörighet og vi kan snevre den inn. Utfordringen til den enkelte og til oss som samfunn, er om vi skaper et fellesskap der alle får mulighet til å utvikle *homo communicans* eller om vi skaper et samfunn der fellesskapet oppfattes som en forbannelse (Christoffersen 1995:14):

• Synliggjøring av det ufullkomne, mislykte og ufullendte i menneskers liv

I middelalderen var det mange motiver for å dra på pilegrimsferd. Noen gikk for å takke, andre for å søke helbred, noen for å gjøre bot og det var andre motiver for vandrings. Pilegrimvandringen ble slik en synliggjøring av at mennesket innrømmer at det ikke er sin egne livs skaper, og samtidig en erkjennelse av det ufullkomne, det som mennesket hadde mislyktes med. På en måte kan man også si at botpilegrimen gjennom å gå pilegrimsvandring synliggjorde for all verden at alt i den menneskelige verden er ikke perfekt. Den blir en synliggjøring av livets sår-

barhet og svakhet. I dag har vi institusjoner hvor mye av den siden av livet i et samfunn blir gjemt bort. Men kanskje er det viktig å synliggjøre også det, ikke minst i kirkelig sammenheng som har etterlatt et hovedinntrykk i den brede befolkning at de som går jevnlig i kirke og bedehus er de velykkede, de som har alt sitt på det tørre. Kristendom er historien om at noe nytt kan skapes av det mislykkede, at lys som kan springe ut av livets mørke. Kristen tro er troen på at det kan skapes nytt der vi minst venter det, for «kaos er Guds nabo».

Et annet forhold som også ble synlig med en pilegrimsvandring den gang, var at å hele igjen det som som går i stykker for oss kan ta tid. Å integreres i et samfunn igjen etter brudd med loven, eller i forbindelse med sykdom kan fortsatt ta tid. En synliggjøring av det skjer også i vår tid ved at man i Spania igjen har tatt i bruk pilegrimsveiene for å integrere fanger i samfunnet igjen. Her i landet har en psykiatrisk institusjon tatt i bruk vandring over flere dager for å behandle spesielle nevroses. Ikke alt i tilværelsen kan heles og leges igjen. Det er lekse som, i tid preget av ønsket om øyeblikkelig tilfredstillelse, virkelig kan ta tid for oss mennesker.

• Synliggjøring av det ikke-verbale

Fra mange situasjoner i livet har vi gjort den erfaring at det sagte ord ikke alltid kan uttrykke våre indre anliggender. Et håndtrykk eller en hånd på en annens skulder kan i livets store øyeblikk si mer enn munnens ord. Ved å gjøre noe med kroppen i slike situasjoner, kan vi nå lenger ned i livets bunnskiikt.

I pilegrimstradisjonen gis menneskets lengsel, håp og tro mulighet til å synliggjøre sitt liv på en ikke verbal måte. Mennesker som i dag gjør sine oppbrudd for å gå mot de hellige mål, gjør det uten at de indre motiver alltid ligger tydelig i dagen. Her kan også være på sin plass å minne om utsagnet – «Det gæller att ta vara på det otydliga i en tid av altfor stor tydelighet» (Katarina Frosteson).

• «Den som øker sin kunnskap, øker sin smerte»

Det ligger i en vedvarende utfordring i pilegrimens vilje til oppbrudd. Som enkeltmennesker, samfunn og menneskehet sitter vi i dag på mye kunnskap både om hvilke oppbrudd vi må gjøre sammen i dag med hensyn på fremtidens utfordringer, og mot hvilke mål vi må arbeide mot. Eventyrenes Per og Pål vek lett unna utfordringer. De representerer på sin måte motstanden vi alle kan kjenne mot å forandre oss.» Den som øker sin kunnskap, øker sin smerte», sier Forkynneren i Det gamle testamentet (1,18). Smersten med å ha kunnskap om grunnleggende livsforhold er blant annet å vite hva som skjer dersom forandringen som er nødvendig, ikke skjer. Det kan være fristende å lukke øynene for slik kunnskap. Det ligger noe risikofylt å forandre både oss selv og det å skape forandring i forholdene rundt oss, men samtidig vet vi deri ligger håp for mange.

PILEGRIMSTRADISJONENS PEDAGOGISKE KONSEKVENSER

Pedagogikk i denne sammenheng er ikke bare tale om tilegnelse av kunnskaper, men også at disse kunnskaper skal bevirke en forandring i og blant mennesker. Erfaringer er dypest sett ikke noe vi gjør, men de gjør noe med oss! I religionens verden er en forvandling av mennesket alltid noe man arbeider mot. I kristen tro er den teologiske begrunnelsen for det den dobbelhet at ethvert menneske er skapt i Guds bilde, og samtidig skal mennesket arbeide på virkeliggjøre det i sitt liv. Likeså er den verden Gud har skapt synlig og konkret, men samtidig er det mål Gud har med verden noe som ligger fremme i tiden og åpenbares ved tidenes ende. Frem til den dag sees mennesket som Guds medarbeidere, og hver generasjon skal, inspirert av Guds visjon og mål med verden, være med å synliggjøre det på jorden her og nå.

Om mange opplever at kirke og kristendom stort sett er ord og ord og atter ord. Så kan vi

i Kirkens tradisjon se en linje at man gjør det som sies. Det ser vi blant annet i kirkens liturgiske tradisjon. Man sier ikke bare at Jesus tok et brød i hendene, takket, brøt det og delte. I enhver nattverdsgudstjeneste gjør man det samme – tar et brød i hendene, takker, bryter og deler. Man nøyer seg ikke bare med å si at vannet renses og fornyer, man tar vann i hendene, og øser det over menneskebarns hoder i dåpen. Og nå nøyer ikke kirken seg bare med å si at troen er en vandring og at det er et mål med menneskenes og verdens liv. Pilegrimen tar beinene fatt, gjør ett oppbrudd og vandrer mot hellige steder. Det er sagt at : Det vi hører, glemmer vi! Det vi ser husker vi! Det vi gjør, lærer vi ! Det som kroppen også gjør kan ofte trenge lengere inn og en forandring og forvandling kan skje.

Litteratur

Svein Åge Christoffersen: *Dagens velferds-Norge belyst fra et kristent menneskesyn*

BOKMELDINGER

Den østlige pilegrimsvei

Verbum forlag utgav i år 2000 en bok som fortjener oppmerksomhet i dette nummeret av Religion og Livssyn, nemlig *Den østlige pilegrimsvei*, skrevet av Harald Olsen. Undertittelen sier mer om innholdet: *Oppbrudd og vandring i russisk-ortodoks tradisjon*. Boken forteller altså om de rike og varierte russisk-ortodokse pilegrimstradisjonene som innfallsvinkel til å forstå ortodoks tenkemåte og åndelighet/spiritualitet. Boken gir god oversikt over de ulike klostere og de personer og åndelige tradisjoner som er knyttet til disse. Og det er slikt en kan vente i en bok som denne. Men det som gjør boka så interessant for en lærer i videregående skole med religion blant fagene, er den gjennomførte bruken av klassisk russisk litteratur vi finner i boken. Gjennomgående er stoffet eksemplifisert og belyst først og fremst av Dostojevskis bøker, men også Tolstoj, Turgenjev, Gorki. Dette fortellingsstoffet – eksemplarisk utvalgt – gjør stoffet i sterk grad

Upublisert foredrag for Kirkens Bymisjon, Gran på Hadeland 22. sept. 1995
Stein Mehren: *Den usynlige regnbuen*, Oslo: Aschehoug 1981
Jan E. Mossige: «ISTID: Blir oppvekstklimaet kaldere?» *Skolepsykologi*, nr. 2, 1995
Magne Raundalen: «Foreldreveiledning i Norge», *Skolepsykologi*, nr. 2, 1995
Jan Schumacher: *Kirke og Kultur* 1989
Owe Wikström: «Om helligheten. Hellighetens envisa väggran att försvinna», *Natur og Kultur* 1993

Artikkelen er en forkortet utgave av kapitlet ved samme navn i boka *Pilegrimen* i serien *Relieff fra Tapir* i Trondheim, 1996.

Arne Bakken, pilgrimsprest i Hamar bispedømme. Adresse: Hamar bispedømmekontor, Folkestadgata 52, 2317 Hamar

levende på det indre plan, så boka nettopp blir det den var tiltenkt og ikke en ren reiseskildring. Og dermed blir denne boka en inspirasjon til å lese nettopp denne litteraturen i større doser. Når dette er sagt, kommer det også skildringer av klosterstedene og andre hellige steder. Også dette er høyinteressant og spennende stoff, og vi kommer i høy grad på innsiden av disse klostrene. Forbindelsen til Norge (det ortodokse kapellet i Neiden i Finmark) er også beskrevet. Det historiske spennet er stort, fra middelalderen (minst!) og fram til vår egen tid, kanskje kunne en savne noe stoff fra kommunist-tiden. Uansett er dette en spennende bok for religionslærere i alle skoleslag!

Harald Olsen: Den østlige pilegrimsvei. Oppbrudd og vandring i russisk-ortodoks tradisjon. Verbum 2000. 237 sider.

bm

Olav Müller:

Valfarter i norsk middelalder

I religioner flest har valfarter vært en del av den religiøse kult. Blant ikke-kristne religioner er det mest nærliggende å nevne jødernes valfarter til tempelet i Jerusalem. I denne helligdommen hadde Herren lovet å være tilstede for sitt utvalgte folk – og da sterkere enn på noe annet jordisk sted. En rekke av de gammeltestamentlige salmene, som har fått innpass i våre tidebønner, ble sunget av jødiske pilegrimer på vei opp mot tempelet. Kristus, som den troende jøde han var, valfartet hvert år sammen med Maria og Josef til tempelet for å feire den jødiske påske.

De mange pilegrimssteder

Kristne har trolig valfartet til Jerusalem helt siden pinsefesten. Historien navngir enkeltpersoner. Men det var nok først etter at keiser Konstantins mor *Helena* i år 325 besøkte de hellige steder, at tilstrømmingen til det land som hadde vært skueplass for Jesu fødsel, liv, død og oppstandelse, økte enormt. Et halvt århundre senere – en gang mellom 381 og 384 er det en annen tøff kvinne – *Egeria* heter hun – som legger ut på den farefulle reisen til Det hellige land. Avreisen skjer høyst sannsynlig fra Frankrike. I denne forbindelse er det interessant å legge merke til at under det tusenårige tidsavsnittet vi kaller middelalderen var det nesten like mange kvinner som la ut på langvalfarter som menn – på tross av alle farer de utsatte seg for.

Men ikke alle hadde tid og ressurser til å foreta den farefulle reisen over land og hav til Palestina. Så drog de isteden til steder hvor hellige mennesker hadde fulgt Jesu eksempel og ved sin martyrdød vitnet om troens sannhet. Fremme ved graven falt det naturlig for pilegrimene å be det døde trosvitne gå i forbønn for seg og alle som stod

dem nær. De kom med sine sykdommer, sorger og bekymringer. Mange ble helbredet, andre fikk trøst og styrke til å bære sine lidelser.

Helst ville de valfarte til *apostlenes graver* i Roma. Her kunne de knele og be på steder hvor Peter og Paulus lå begravet, omkranset av talløse graver til andre martyrer.

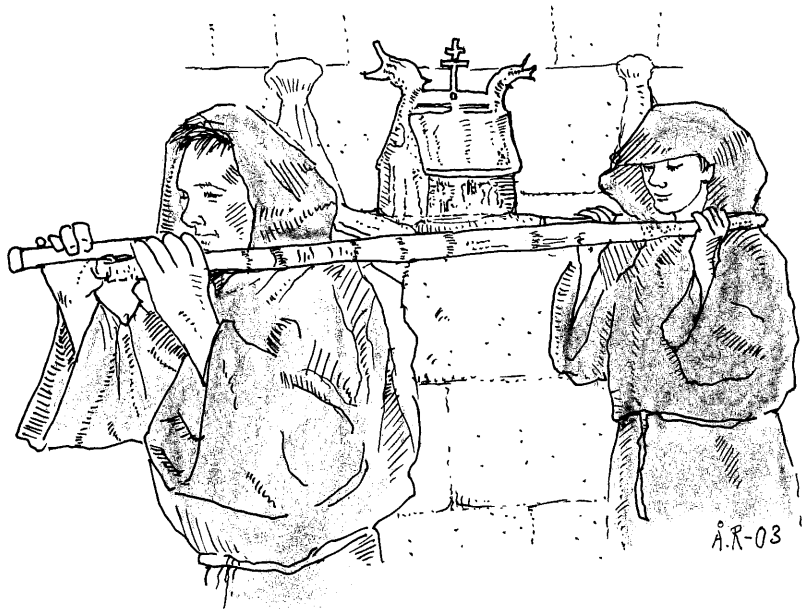
Etter hvert skulle valfartsstedene bli tallrike. Det kunne dreie seg om en kirke med en undergjørende statue av jomfru Maria eller en annen helgen, eller et kapell hvor en tvilende prest en gang hadde opplevd at hostien (nattverdselementene) han holdt i hendene, tok til å blø, eller en skoglund hvor Maria hadde vist seg for de troende, eller til et sted hvor Guds beste venner hadde lidd martyrdøden. Norge fikk også et valfartssted av europeiske dimensjoner. Til Nidaros, hvor hellig Olav lå skrinlagt i Domkirken, drog tusener av pilegrimer hvert år. I alle europeiske land tok man til å skjelne mellom korte, oftest lokale pilegrimsferder, og lange, farefulle. Til den siste kategorien hørte Jerusalem, Roma, Santiago de Compostela og NIDAROS

Pilegrimsferder til Nidaros

Motiver

Før vi skildrer denne valfarten til Nidaros mer inngående vil vi se litt på motivene for å legge ut på en slik langvalfart – enten det nå dreide seg om pilegrimer fra land utenfor Norges grenser eller fra sydligere eller nordlige deler av landet.

Det viktigste motivet var å bli helbredet for sykdommer. Snorre skildrer det som hendte ved hellig Olavs skrin i Nidaros: «Til den hellige Olav kom det så mange mennesker at det var som en hær, halte eller blinde

eller folk som var syke på andre måter, og de gikk friske derfra.» Passio Olavi – skrevet av erkebiskop Eystein – kan berette mer utfyllende om slike helbredelser.

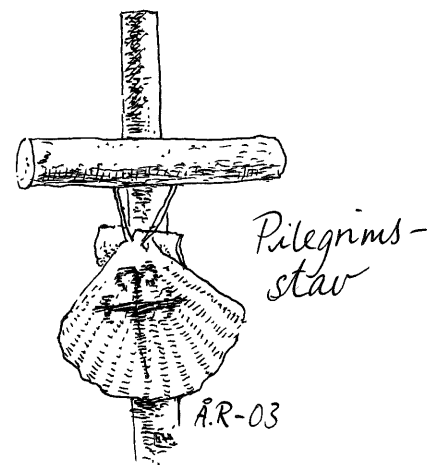
Andre pilegrimer dro til Nidaros for å gjøre bot for sine synder. Boten kunne være pålagt av prest, eller biskop etter et skriftemål. Angrende mordere og andre urostiftere kunne få som bot å dra på valfart til St. Olav i Nidaros. De gikk barføtt og tigget seg frem på veien. Sikkert en mer human straff enn å sitte i fengsel på livstid, eller havne i den elektriske stol. I *Kirke og klosterliv* skildrer Sigrud Undset botferdige pilegrimer på vei til Nidaros: «Ugjerningsmenn fra England, Frankrike og Spania kommer – de har gått botsgang fra valfartssted til valfartssted, smidd i lenker, med mordersverdet hengende på seg. Ved Olavs grav springer lenkene og sverdet faller på gulvet.» Slike botsferder kunne man også velge frivillig. Middelaldermennesket syndet vel like mye som vi gjør i dag. Men syndsbevisstheten var forskjellig. Vi legger et unnskyldende teppe over det meste. Middelaldermennesket syndet, angret, skriftet, gjorde bot, ja,

drog gjerne på botsferd hvis anledningen bød seg.

Andre dro til Nidaros for å oppfylle et løfte. De tok da gjerne med seg en gave som de skjenket til Domkirken når de kom frem. I senmiddelalderen har nok også utsikten til å oppnå avlat betydd en del. Det dreide seg her ikke om syndstilgivelse. Det fikk man ved anger, godt forsett og skrifte. Avlaten ble forstått som ettergivelse av de skadelige følger synden etterlater i oss. Noen lengtet etter å dra til St. Olavs grav, men var forhindret i å dra selv, fordi de var for syke, gamle eller pliktbundne til hjemstedet. Så bad vedkommende en annen gå i sitt sted og utstyrte stedfortrederen med klær og penger.

Oppbruddet

Pilegrim var man fra det øyeblikk man hadde bestemt seg for å legge ut på vandringen. Før oppbruddet var det mye som måtte gjøres og forberedes. Fordi langvalfarter var så farefulle, måtte testamentet skrives og ansvar for gårdsdriften overføres til ektefelle eller barn. Man søkte etter beste evne kunnskaper om den ruten man ville gå. De

ubemidlede måtte låne penger av slekt og venner. Sko og klær måtte kjøpes. Uunnværlig var den lange kappen som beskyttet mot vind og regn under vandringen og som overbredselse om natten. Den vidbremmede hatten beskyttet ansiktet mot solen og forhindret regnet i å sile ned i nakken. Staven ga støtte når man vandret i fjellet eller vadet over strie elver. Dessuten var den et hendig våpen mot ville dyr og landeveisrøvere. Oppakningen bar man i en skulderveske. Her gjaldt den gyldne regel: å ta med så lite som mulig og så mye som nødvendig. Penger og viktige skrifter oppbevarte man i en pung eller gjemte dem i beltet eller i skosålene. Til viktige dokumenter hørte et anbefalingsbrev fra sognepresten, reisepass, senere også en helseattest.

Også i åndelig forstand måtte man besikke sitt hus: Gammelt fiendskap måtte slettes, gjeld betales. Like før avreisen avla man et grundig skriftemål, tok del i en pilegrimsmesse, for så til slutt å motta Kirkens velsignelse over veske, stav og pilegrimen selv. De som dro nordover til Nidaros, var unge, voksne, gamle, syke, friske, kvinner og menn.

En farefull ferd

Når noen i våre dager legger ut på en pilegrimsreise, er det **veien** til valfartsstedet som

gir den største gleden – fysisk som psykisk. Slik var det ikke i middelalderen. Det var **målet**, helligdommen alt dreide seg om. Selve vandringen ble opplevd som et anstrengende «arbeid» – særlig for dem som ikke eide ridetøy. Vi kan i dag knapt forestille oss det blodslit mange fattige pilegrimer til fots måtte utholde, og hvilke farer de utsatte seg for på vei til Nidaros. Pilegrimen måtte kjempe seg frem i alt slags vær – i storm og øsende regn, i snø og hagl. Dyvåte og skjelvende av frost måtte de overnatte utendørs der det ikke fantes herberger. Farer lurte under hele ferden. I tett tåke kunne vandreren gå seg vill i fjellovergangene og styrte utfor stupet. Under flom og snøsmelting kunne det være livsfarlig å krysse elver. På ubebodde strekninger – særlig i de store skogene – kunne røvere ligge i bakhold for så å angripe den intetanende vandreren.

Veien til Nidaros

- Erkebiskop Adam av Bremen skriver i 1075: «Veien dit er slik at de som vil fare til sjøs fra Ålborg eller Vendel i Danmark, kommer på en dag over til Viken, en norsk by. Derfra seiler de til venstre langs Norges kyst, og den femte dagen når man selve byen Trondheim. En kan også fare en annen vei som går fra Skåne i Danmark, frem til Trondheim.» Jo, mange pilegrimer kom nok sjøveien, særlig i senmiddelalderen da pilegrimsstrømmen fra de britiske øyer økte.
- De som vandret til fots fra Skåne, fulgte nok veien fra Kongehelle over Svinesund til Oslo. Herfra til Hamar, oppover Gudbrandsdalen, over Dovre, så ned Orkdalen eller Gauldalen til Nidaros.
- Den mest avholdte veien var nok den hellige Olav selv hadde gått, fra St. Olavs Hamn ved Sundsvall, gjennom Jemtland til Storsjøen. Herfra gikk en veg over norskogrensene til Sul i Verdalen, så til Stiklestad. Derfra med båt eller til fots til Nidaros. Eller man dro fra Storsjøen over Storlien til Meråker, så til Stjørdalen og Nidaros.

- En annen pilegrimsrute i Sverige gikk gjennom Hälsingland og Herjedalen gjennom Skardørspasset over til Tydalen i Norge og så til Nidaros.
- Fra Vermland gikk ferden over grensen til Eidsskog. Derfra til Vinger ved Glåma, hvor de kom inn på den østlige hovedferdsåre til Nidaros. Herfra gikk vandringer langs Glåma til Koppang, så gjennom Rendalen til Tydalen og Tynset. Herfra gikk ferden over til Orklas dalføre, eller langs Glåma til Ålen og ned Gauldalen til Nidaros.

På sine vandring gjennom Sverige og Norge var pilegrimene ikke alltid like velsette. Men de ble beskyttet ved en rekke kongebrev, som skulle sikre deres liv og gods, farkoster og hester. Det var endog avsatt særskilte beiteplasser for dem. «St. Olavs vanger» ble de kalt. Disse kongebrevene skiller mellom ekte pilegrimer og ulver i fåreklær – spioner utkledd som pilegrimer og landeveisrøvere. Ble de tatt, skulle de utleveres til myndighetene.

Ved målet

Som tidligere nevnt var MÅLET det viktigste for middelalderens pilegrimer. Alle fantasier, tanker, lengsler var rettet mot MÅLET, mot helligdommen langt der fremme. Det store øyeblikket inntreffer når pilegrimene en dag slitne og glade når frem til *Fegingsbrekka.*, gledesbakken. Herfra har de for første gang utsikt over Nidaros med katedralens tårn ragende høyt over de små tømmerhusene. De kneler, forretter en bønn, synger en sang. De finner en bekk hvor de kan vaske av seg ukegammel svette og lort. Iler i ekstatiske glede nedover Byåsen til Domkirken, vandrer tre ganger rundt katedralen, blir så stående andektig foran den mektige Vestfronten. I midten ser de den korsfestede Kristus – livets tre, som ved sin frelsesgjerning sender lys og kraft gjennom grenene til avbildede hellige menn og kvinner, som ved sakramentene er blitt inn-

podet treet. Så dette blir katedralens første budskap til pilegrimene: Din slitsomme pilegrimsvandring vandring var forgjeves hvis du ikke er ett med Himmeldrotten. Så vandrer de andektig gjennom portalen inn i Vestskipet. Domen med sine marmorsøyler, ribber og «vektløse» hvelv, med sine glassmalerier og engleskulpturer oppleves som det himmelske Jerusalem, som har senket seg ned på jord.

Det største, viktigste, suverene høydepunkt blir nå pilegrimmessen, som blir feiret ved korsalteret, der vestre langskip begynner. Om det blir preket i denne gudstjenesten er mindre viktig. Hvilket språk messen blir feiret på er heller ikke av betydning. Messen oppleves mer som en dynamisk handling, enn en flom av ord. Når brød og vin bæres frem på alteret, ser pilegrimene i disse elementer symboler på eget liv. Alt det slit, all den møye, sorg og sprudlende glede de opplevde under vandringer mot målet, legger de nå frem på alteret som åndelige offergaver, symbolisert ved brødet og vinen som bæres frem. Så følger konsekrasjonen, forvandlingen, det dramatiske øyeblikk da brød og vin forvandles til Kristi legeme og blod. Da blir Jesu korsoffer på ublodig vis nærværende blant dem. Så trekker Kristus pilegrimmens åndelige offergaver

inn i sitt store offer, forgyller dem og legger dem frem for Faderen. Messen oppleves som en dynamisk bevegelse fremover mot alteret, oppover mot himmelen og en like dynamisk bevegelse motsatt vei: Kristus stiger ned fra alteret og kommer til pilegrimene i den hellige kommunion. (nattverden).

Etter messen beveger pilegrimene seg på den såkalte *via sacra* i nordre sideskip oppover mot høykoret. På vei dit kan de lytte til korbrødrenes liturgiske sang på søndre siden av arkadene, som den gang (mer enn nå) skiller *via sacra* fra langkoret, som var forbeholdt korbrødrene. Vel fremme ved foten av høyalteret kan de skimte *St. Olavs hellige skrin* i all sin sølv- og gullglitrende prakt. I dette skrinet, som omsluttet et enklere skrin av tre, ligger det uråtnede liket til Hellig Olav. Det står på en sokkel bak og i samme høyde som høyalteret. I martyriets øyeblikk, da han falt i slaget på Stiklestad, ble han gjennomlyst av Kristi egen hellighet. Den fylte hele hans person – ånd, sjel og kropp. Den forble i legemet også etter at det ble avsjelet. Kristi hellighet i Olav sprer seg fra legemet til omgivelsene. Skrinet blir helliget, og alle som nærmer seg dette vakre hylster rundt Olavs lik, blir trukket inn i martyrkongens kraftfelt. Som i en rekke valfartskatedraler er også Nidarosdomen utstyrt med et ambulatorium, en koromgang på utsiden av oktogonen i høykoret. Slik blir det mulig for pilegrimene under deres rundgang å se og berøre skrinet uten å betre høykoret, som er forbeholdt geistligheten. Den dynamiske bevegelse pilegrimene opplevde under messen – fra Faderen via Kristus til pilegrimen i den hellige kommunion – blir videreført ved skrinet. Store syndere, som nok hadde fått absolusjon under skriftemålet der hjemme før vandringer tok til, men som under botsferden fortsatt led under syndens følger, finner sjelefred ved helgenkongens grav. Noen syke og krøplinger som har slept seg frem til helligdommen, eller blitt båret til katedralen, blir helbredet eller får nådens kraft og trøst til fortsatt å bære sine lidelser

sammen med Kristus. De som har valfartet hit for å oppfylle et løfte, finner ro i sinnet i vissheten om å ha utført hva de har lovet. Så forlater de Domkirken for å finne seg husly for natten. Men noen pilegrimer tilbringer hele natten i tryglende bønn, takk og lovprisning, helt til det gryr av dag og de atter en gang kan ta del i messens mysterium.

St. Sunniva og seljemennene

Det andre europeiske kjente valfartsstedet i Norge var øya Selja, hvor St. Sunniva og hennes følge led martyrdøden. De fleste skoleungdommer i dag kjenner legenden om den irske prinsessen som flyktet fra sitt hjemland, fordi en innpåsliten vikingkonge i Irland søkte å true henne til ekteskap. Hvordan hun og vennene hennes gikk om bord i tre skip uten ror og seil og lot seg drive med vind og sjø dit Gud ville. Hvordan to av dem drev i land på Selja, hvor de livnærte seg av fisk og sjøfugl og levde et fredelig liv i bønn og kontemplasjon inntil Håkon Jarl med sine vikingskip satte over til øya for å drepe dem. Sunniva og hennes venner som søker tilflukt i en hule og ber Gud om at en sten må falle foran åpningen så de ikke skal falle i barbarenes hender. De blir bønnhørt. Kong Olav Trygvason som noen år senere finner relikviene og så da kulten som følger. Legendene kan ha hatt en historisk kjerne, som den fromme folke- og munketradisjon har spunnet videre på. Til Selja kom pilegrimer som seilte til Nidaros. De gikk i land her – ikke bare fordi øya hadde en god havn, kloster, kirker med skrinlagde relikvier samt et pilegrimsherberge – men også fordi det hvilte en stemning av fred, bønn og kontemplasjon over øya.

En helgen gjenspeiler – om enn ufullkomment – visse sider ved Kristi eget liv. Norge har vært «heldig» med sine to hovedhelgener. St. Olav gjenspeiler – fortsatt meget ufullkomment – den aktive, åndelig militante Kristusskikkelsen som møter folkemassene. St. Sunniva reflekterer den kontemplative Kristus i hans skjulte liv i Nasaret

og den tause samtale han fører med sin himmelske Far på fjellet. Pilegrimer, som besøker deres valfartssteder, tilegner seg deler av begge spiritualiteter, noe som i sum var og er nødvendig for et harmonisk kristenliv.

Andre valfartssteder

Om andre valfartssteder enn Nidaros og Selja vet vi lite. Pilegrimer har dratt til *Apostelkirken* i Bergen, hvor en torn av Kristi tornekrone ble oppbevart. I *Viken* og *Borre* var pilegrimskirker viet til den folkekjære St. Halvard. Mange pilegrimer må også ha bedt om hans forbønn ved graven i *Oslo Domkirke*. Andre har valfartet til *Mikaelskirken* på Slottsfjellet i Tønsberg. Erkeengelen Mikael var svært avholdt i norsk middelalder. Med tiden oppsto det rundt om i landet lokale pilegrimssteder. Det kunne være et sted hvor en mann lå begravet, som folk holdt for å være hellig eller hvor et krusifiks eller et Mariabilde fikk ry for å være undergjørende. *Lovekirker* ble de gudshusene kalt som ble bygget på slike steder, fordi pilegrimer som takk for bønhørelser lovet å skjenke kirken en gave. *Røldal kirke* var nok den som ble oppsøkt lengst – ja, langt inn i etterreformatorisk tid. Her var et krusifiks som svettet på St. Hans-aften. Pilegrimene

tørket av svetten og mente den hadde undergjørende kraft.

Litteratur:

- Authén Blom: *Nidaros som pilegrimsby*, Danbolt, Gunnar: *Nidarosdomen*, Oslo 1997
Gervin, Karl: *Det store bruddet*, Oslo 1999
Jorden unt: *Pilegrimsvågar i Norden*, nr.12, Stockholm 1978
Jörelv, Lennart: *Vägen til Nidaros*, Värnamo 2000
Kulturhistorisk Leksikon for Nordisk Middelalder, nr. 13, s. 292-318
Langslet, Lars Roar: *Olav den Hellige*, Oslo 1995
Luthen, Eivind: *På Pilegrimsferd*, Oslo 1995;
Selja, Sunnivakulten og pilegrimsålet, Oslo 1997;
Tusenårsengelen Mikael, Oslo 1999
Müller, Olav: *St.Olav*, Unkf distrikt øst, Oslo 1993
Ohler, Norbert: *Pilgerleben im Mittelalter*, Herder:Freiburg Basel Wien 1994
Undset, Sigrid: *Kirke og klosterliv*, Oslo 1963

Pater Olav Müller, picpiuspater i Trondheims stift (Den romersk-katolske kirken). Adresse: Olav Mueller@katolsk.no

Nora S. Eggen:

Hajj

Islams pilegrimsferd til Mekka

Islams obligatoriske religiøse riter teller fem: å fremsi trosbekjennelsen (*shahada*), utføre rituell tidebønn (*salat*), faste i måneden ramadan (*sawm*), betale skatt (*zakat*) og utføre pilegrimsferd til Mekka (*hajj*). Disse kalles islams søyler (*arkan al-islam*), etter en overlevering (*hadith*) fra profeten Muhammad hvor det heter at islam bygger på disse fem. Slik et hus holdes oppe av sine søyler holdes islam oppe av at den troende utfører de fem ritene. Til de religiøse ritene knytter det seg betingelser, forutsetninger og bestemte handlinger for at de skal være gyldige i shari'a-rettslig forstand. Gyldighet i religiøs forstand er dessuten avhengig av at man har hatt til bevisst hensikt (*niyya*) å utføre den bestemte ritene.

Denne artikkelen tar opp noen aspekter ved pilegrimsferden til Mekka¹ i sine to former: den kortere og valgfrie *umra*, som kan utføres når som helst, og den mer omfattende og obligatoriske *hajj*, som utføres i løpet av en knapp uke på en bestemt tid av året. En oversikt over pilegrimsritenes forløp og en ordliste finnes på slutten av artikkelen.

Her er jeg!

Starten på pilegrimsferden markeres ved å iføre seg *ihram*. Ihram er en tilstand den troende trer inn i ved å klargjøre at han/hun har til hensikt å utføre pilegrimsferd. I motsetning til de andre søylene sier man sin hensikt for hajj med høy stemme (se 22:27²). Dessuten tar den troende rituelt kroppsbad (*ghusl*), og menn kler seg i to sømløse kleder. Kvinner kler seg i alminnelige klær, som forøvrig må være dekkende slik islam foreskriver.

I denne tilstanden gjelder spesielle regler: Det er ikke tillatt å klippe hår eller negler eller bruke parfyme. Forbudt er også jakt og fiske, samt ekteskapelig samliv og giftemål. Ihram oppheves når hoveddelen av hajj-ritene er utført, markert ved at den troende klipper eller barberer håret.

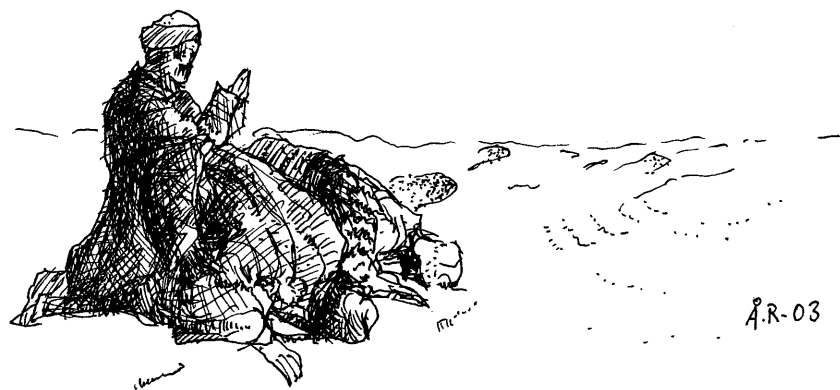
Når de troende har iført seg ihram begynner de å resitere bønneformularet *talbiyya*:

*Labbayka lllahumma, labbayk.
Labbayka la sharika la-ka, labbayk.
Inna l-hamda wal-na'ma la-ka wal-mulk.
La sharika la-k.*

Her er jeg Allah, her er jeg!
Her er jeg, Du har ingen ved Din side, her er jeg.
Deg tilkommer lovprisingen, nåden og herredømmet.
Du har ingen ved Din side.

Dette bønneformularet danner en ramme omkring pilegrimsritene. Med høy stemme, i et kor av stemmer eller alene; gjennom hele pilegrimsferden ligger *talbiyya* på tungen. I ventehallen på flyplassen i Frankfurt, fra en kolonne av lastebiler fra Daghasan overmalt med lovprisinger av Allah; over hele verden vil man i dagene forut for hajj stadig se grupper av troende, ofte kledd i hvitt, og høre dem resitere denne bønne. I og omkring Mekka summer millioner av stemmer i disse ordene i de første hajj-dagene.

Uttrykket *labbayka* utlegges i sin fulle betydning: Her har jeg kommet til Din tjeneste, for å motta Din invitasjon og utføre Din ordre. Dette er den troendes direkte svar på den oppfordringen Allah gir i Qur'anen:

Det første hus plassert for menneskene var det i Bakka (Mekka), fullt av velsignelse og en rettleiding for allverden. I det finnes klare tegn, [som] Ibrahims plass. Den som kommer dit, er trygg. Og å besøke huset pålegges den som finner en utvei til det. Men den som nekter (kafar); Allah er hinsides behov for verden.

(3:96-97 [90-92])

... Fullfør hajj og 'umra for Allah ...
(2:196 [192]³)

Ved ihram markerer den troende fysisk og åndelig at han eller hun midlertidig trer ut av sin normale hverdag og inn i en sfære preget av ren søken mot Gud. Pilegrimen skal tilstrebe nøysomhet, oppriktighet og ydmykhet. Samtidig som islam vektlegger en-til-en forholdet mellom den troende og hans Herre, har ihram og talbiyya også en meningsdimensjon på det kollektive planet. De troende har nå lagt til side det meste av denne verdens symboler på rikdom, makt og tilhørighet utover den religiøse. Sammen med trosfeller fra alle verdens hjørner møder de seg til Guds tjeneste.

Sted

Hajj involverer fire geografiske punkter, som alle ligger innenfor *al-haram*. *al-Haram* betyr det forbudte eller beskyttede området. Her er det ikke tillatt for ikke-muslimer å

komme. Dessuten er det ikke tillatt å jakte eller ta liv på annen måte, annet enn for eksempel skadelige insekter, og det er ikke tillatt å brette grener eller hugge ned trær. Disse restriksjonene gjelder både i og utenfor hajj-perioden, og for fastboende såvel som gjestende. Moskeen i Mekka med Ka'ba danner det naturlige midtpunktet i dette området, og den kalles også *al-masjid al-haram* – den beskyttede moskeen.

Ka'ba er retningsgivende (*qibla*) for den rituelle bønnen, og utgjør på denne måten jordens sentrum. Pilegrimsferden blir en reise til jordens midtpunkt, hvor rekkene av muslimer som står til bønn danner en sirkel som vider seg i større og større sirkler i fysisk og symbolsk forstand utover moskeen i Mekka, området utenfor moskeen og utover hele jorden. I folkehavet i dette jordens midte finner den troende en indre ro til å nå inn til kjernen i sin gudstro og henvende seg til sin Skaper i inderlig bønn. Slående er også den ytre stillheten og verdigheten som hersker i dette enorme gudshuset.

De fire punktene hajj-ritene utføres i er byen Mekka, stedene Mina og Muzdalifa og sletten Arafat. De ligger i fullt mulig gåavstand til hverandre. Hajj-ritene starter i Mekka med en syvfoldig sirkulering rundt Ka'ba i Mekka (*tawaf*). Den troende går først hastig, så langsomt syv runder rundt huset. I likhet med islams øvrige tilbedelsesformer, involverer også *tawaf* det fysiske

aspektet og lar den troende fokusere på bønn gjennom kroppens jevne bevegelse.

Deretter drar pilegrimene til Mina, hvor man slår leir for de dagene hajj varer. Den andre dagen i hajj tilbringes på Arafat-sletten, hvor de troende står i bønn og lovprisning. I utkanten av sletten ligger Muzdalifa, hvor den rituelle bønnen utføres denne dagen. Det holdes også en tale (*khutba*), slik profeten Muhammad holdt en tale på den første og eneste hajj han skulle utføre.

Arafat-dagen utgjør kjernen i hajj. Enkelte dager i den islamske kalenderen fremheves som spesielle muligheter for de troende å søke Guds barmhjertighet. Skjebnenatten i siste tredjedel av fastemåned ramadan er én slik anledning, Arafat-dagen en annen. Dette er dagen da pilegrimene vil legge hele sitt liv frem for Gud og oppriktig og ydmykt be om tilgivelse for sine villfarelser. Det advares spesifikt mot den hovmodige synd det er å tvile på at Allah tilgir den som søker Hans tilgivelse på Arafat.

Den tredje dagen tilbringes i Mina. Pilegrimene skal nå kaste småstener på noen stenstøtter (*jamra*) som står oppstilt her. Deretter klipper de noe eller alt håret. Så slaktes et offerdyr og storparten av kjøttet deles ut som almisse. Denne dagen kalles *'id al-adha* – offerfesten, og den feires over hele verden. Også muslimer som ikke deltar i årets hajj vil denne dagen slakte en sau eller geit og dele kjøttet med familie og trengende. Etter en ny *tawaf*, tilbringes de tre neste dagene i Mina, hvor man hver dag kaster syv småstener på hver av de tre stenstøttene. En siste *tawaf* markerer avslutningen av hajj før pilegrimene reiser hjem eller fortsetter oppholdet i Mekka eller Medina.

Tid

Den årlige hajj-tiden faller i måneden *dhu al-hijja*, årets siste måned, den tredje måneden etter fastemåned *ramadan*. Den islamske kalenderen er basert på månens faser. I forhold til den solbaserte kalenderen forskyves måneåret 10-12 dager i året, slik at

hajj hvert år faller litt tidligere enn fjoråret. Årets hajj utføres i siste uken av januar 2004.

De obligatoriske hajj-ritene konsentres til månedens 8. – 13. (evt. 12.) dag. De fleste pilegrimer (*hujjaj*) vil utføre det kortere pilegrimsritualet *'umra* i forkant av hajj-perioden. *'Umra* består blant annet av *tawaf* og *sa'i* – en syvfoldig vandring mellom de to små høydene Safa og Marwa i den ene ytterkanten av moskeen i Mekka. Dessuten vil de troende gjerne kombinere besøket i Mekka med besøk til Medina og historiske steder omkring Mekka og Medina, med handel eller andre gjøremål.

Islams obligatoriske riter har ulike sykluser: Å fremsi trosbekjennelsen og den rituelle bønnen utføres flere ganger daglig, mens faste i ramadan måned og betaling av den rituelle skatten utføres årlig. Pilegrimsferden hajj peker seg ut ved at det kun skal utføres én gang i livet. Selv hvis man utfører hajj mange ganger, er det bare den første gangen som regnes som obligatorisk, og som derfor har en spesiell betydning for den troende.

Mange muslimer bygge opp forventningene til hajj gjennom et helt liv, fra de som små barn opplevde familie og slektninger reise og komme tilbake med spennende beretninger og med de tradisjonelle hajj-gavene. Før i tiden kunne selve reisen til Mekka ta flere uker, med båt, på kamel- eller hesteryggen eller siden med bil. Pilegrimene satte gjerne av et halvt år eller mer til reisen og oppholdet. I dag er man fremme på et døgn uansett hvor i verden man kommer fra. Til gjengjeld er det mange ganger så mange muslimer som utfører hajj hvert år at den største utfordringen de troende møter er de problemene store menneskemengder fører med seg. Omkostningene og de praktiske hindringene er likevel også i dag så høye at for mange av verdens muslimer virker hajj uoppnåelig. Forpliktelsen til å utføre hajj er imidlertid betinget av at man kan utføre reisen med egne, ikke lånte midler og at ens

familie ikke skal lide nød. Det er verken synd eller skam forbundet med å ikke være i stand til å utføre denne siste av søylene.

Ritenes religiøse utgangspunkt

Hver enkelt av hajj-ritene ble innstiftet av profeten Ibrahim (Abraham), som i islam betraktes som ett Guds sendebud i den rekken av profeter som kulminerer og avsluttes med Muhammad. Det var Ibrahims sønn Isma'il og hans familie som grunnlegga byen Mekka, og gjennom sitt ekteskap med en kvinne fra en araber-stamme, ble han stamfar for profeten Muhammad. Ritene inngår i det formaliserte islam etter at profeten Muhammad inkorporerte dem og gjorde dem til en del av sin *sunna* – sin praksis. Deres forhistorier er i korthet som følger:

Ibrahim forlot på Guds ordre sin hustru Hajar og spebarnet Isma'il i den da golde og ubebodde Mekka-dalen. Da deres forråd tok slutt, tok Hajar til å løpe mellom de to høydene Safa og Marwa. Den syvende gangen hun nådde Marwa, så hun en engel grave et hull i jorden med helen, og vann flommet opp fra en kilde – *Zamzam*. Etter hvert vokste byen Mekka frem omkring vannkilden. Hajars fortvilede løping er utgangspunktet for *sa'y*, den rituelle løpingen/gåingen mellom Safa og Marwa (se 2:158 [153]). Å drikke det spesielt velsignede og legende vannet fra kilden *Zamzam* inngår også som en del av pilegrimsritene.

Da Isma'il var vokst opp, ble Ibrahim pålagt i en drøm å ofre gutten. I samråd med sønnen beslutter Ibrahim å gjennomføre det ubeskrivelige offeret i lydighet til Gud, men djevelen prøvde å friste ham fra det ved å appellere til hans følelser for gutten. Ibrahim kastet da stener som for å holde djevelen unna. Da de to hadde vist sin oppriktige intensjon, fikk de i stedet et offerdyr å slakte (se 37:102-105). Et rituell offer inngår som vi har sett også i den islamske pilegrimsferden. Episoden danner i tillegg utgangspunkt for en annen hajj-rite, nemlig å kaste stener på de tre støttene som står oppført i Mina,

som et symbolsk uttrykk for avvisning av den forkastelige djevelen.

Mekka har i uminnelige tider hatt et gudshus. Ibrahim og Isma'il fikk i oppgave å bygge opp igjen Ka'ba (se 2:124-140 [118-134]), og ved en markering der Ibrahim sto og arbeidet, ber de troende en bønn som inngår i pilegrimsritene. Da Ibrahim og Isma'il hadde bygget ferdig, sirkulerte de rundt huset mens de ba Allah akseptere deres tjeneste (se 2:127 [121]). På samme måte utfører pilegrimene den syvfoldig sirkuleringen rundt Ka'ba.

Hajj knytter gjennom disse ritene spesielt an til Ibrahim som ættefar, og som åndelig forfar. Ritene symboliserer den opprinnelige betydningen av *islam* – det å underkaste og overgi seg til Gud.

Ibrahim var verken jøde eller kristen. Men han var sant troende (hanif), ydmykt lydige (muslim). Han var ikke blant avgudsdyrkerne.
(3:67 [60])

Ibrahim, Hajar og Isma'il blir stilt overfor harde prøver, og deres svar er hver gang å adlyde, og å overgi seg i full tillit til Gud. Den måten islam som trossystem og religiøs praksis inkorporerer Ibrahims riter viser at islam ikke ble til i et religiøst vakuum, men som en videreføring og fullendelse av den evige monoteistiske tro som islam lærer at alle profetene, inkludert Ibrahim og Muhammad, har kalt til.

Betydningen av hajj i den troendes liv

De fem søylene vektlegger ulike aspekter av menneskelig oppofrelse; bønner og fasten det fysiske, skatten det økonomiske. Hajj forener de to aspektene og innebærer både fysiske og økonomiske løft. Blant forutsetningene for å legge ut på denne reisen er at man har ordnet sine økonomiske forpliktelser. Pilegrimene skriver dessuten sitt testamente, og han eller hun må gjøre opp eventuelle utestående med andre mennesker,

samt angre sine synder og be Allah om tilgivelse. Alt i alt skal man gjøre opp for seg i det dennesidige, slik at man er klar for å smake den ytterste realiteten alle mennesker vil møte den dagen de skal stå alene for Gud for å svare for sine liv. Noen pilegrimer vil også oppleve denne realiteten på sin reise, for hvert år vil en del troende dø i løpet av hajj-tiden.

Hajj speiler på denne måten døden, men den speiler også livet. Hajj-dagene innebærer store fysiske og åndelige anstrengelser. Med noe variasjon avhengig av årstiden, er området et av verdens varmeste og tørreste. Pilegrimene lever svært tett innpå hveran-

dre, med alle de tålmodighetsprøvene slik trengsel innebærer. Forholdene i pilegrimsleirene er enkle, og mennesker fra svært ulike tradisjoner og kulturer er henvist til å dele på sparsomme fasiliteter. Det blir naturlig nok også stor trengsel omkring utførelsen av de enkelte ritene. Mennesker uttrykker dessuten sin inderlighet på ulik måte, og det som er naturlig for noen muslimer vil være totalt uakseptabelt for andre. Alt dette reflekterer livet i samfunn med andre mennesker i meget fortettet form.

Utfordringen for hver enkelt troende er å bevare sin konsentrasjon om Gud og å fylle ritene med åndelig innhold. Hvordan den

Skjematisk fremstilling av kronologien i ritene:

Vær oppmerksom på at ritene her bare beskrives i grove trekk. Det finnes også variasjoner i utførelse og rekkefølge.

I løpet av månedene shawwal, dhu al-qa'da og før 8. dhu al-hijja.	Pilegrimene ankommer Mekka og utfører 'umra. Kan beholde eller gå ut av ihram alt etter hvilken måte man har hatt til hensikt å kombinere 'umra og hajj.
1. dag i hajj 8. dhu al-hijja.	Hvis pilegrimene ikke allerede er i ihram, må han eller hun nå iføre seg denne. Hvis han eller hun har kommet direkte til Mekka og ikke har utført 'umra, utføres nå en enkelt tawaf. Deretter drar de troende til Mina, hvor man etablerer seg for hajj-dagene i oppsatte teltleire.
2. dag i hajj 9. dhu al-hijja.	Etter soloppgang går de troende til Arafat-sletten, hvor man står deler av eller hele dagen i bønn og lovprisning. Etter solnedgang tilbake til Muzdalifa for solnedgangs- og aftensbønner i og omkring moskeen der. Natten tilbringes i bønn og hvile frem til daggrybønner.
3. dag i hajj 10. dhu al-hijja. 'Id al-adha – Offerfesten.	Nå går pilegrimene tilbake til Mina. Heretter resiterer pilegrimene ikke lenger talbiyya. Han eller hun kaster syv stener på den største av de tre stenstøttene i Mina. Deretter barberer eller klipper de mannlige pilegrimene håret, mens kvinnene klipper en hårlokk. Dette markerer at ihram avsluttes. Nå slaktes et offerdyr, og pilegrimene går til Mekka hvor han eller hun utfører en tawaf med sa'i.
4., 5., 6. dag i hajj 11., 12., 13. dhu al-hijja. Tashriq-dagene.	Disse dagene tilbringes i Mina. Hver dag kastes 7 småstener på hver av de tre stenstøttene. Disse dagene ville også opprinnelig pilegrimene opprinnelig bruke til å dele og tørke det slaktede kjøttet (<i>tashriq</i>). Hajj avsluttes den 6. (evt. 5.) dagen med en avskjeds-tawaf.

troende møter disse prøvelsene er da også avgjørende for hvilken spirituell verdi pilegrimsferden får: Hajj utført på rett måte og med rett sinnelag er en renselse, og ifølge profeten Muhammad vil en slik hajj belønnes med at den troende blir ren og syndfri som en nyfødt (overlevert av al-Bukhari og Muslim).

Ordliste:

Arafat: Stor slette utenfor Mina, med en liten høyde kalt Jabal al-Rahma – Barmhjertighetens fjell.

Hajj: Obligatorisk pilegrimsferd.

al-Haram: Det beskyttede eller forbudte området, Mekka med omegn. Også navn på moskeen i Mekka.

'Id al-adha: Offerfesten.

Ihram: Spirituell tilstand med intensjon for pilegrimsferd + sømløse kleder (for menn).

Jamra: Stenstøttene i Mina.

Ka'ba: Stenhus som står midt i moskeen i Mekka, bygget som gudshus av profeten Ibrahim (Abraham) og hans sønn Isma'il (Ismael).

Mina: Sted utenfor Mekka.

Miqat: Geografiske punkter som markerer inngangen i haram-området.

Muzdalifa: Sted i utkanten av Arafat-sletten.

Sa'i: Syvfoldig vandring mellom de to små høydene Safa og Marwa i den ene ytterkanten av moskeen i Mekka.

Talbiyya: Bønneformularet muslimene gjentar under opptakten til 'umra og hajj.

Tashriq-dagene: De tre påfølgende dagene til 'id al-adha.

Tawaf: Syvfoldig sirkulering rundt Ka'ba. Hver sirkulering begynner hvis mulig med å kysse den svarte stenen, som finnes innfelt i det østlige hjørnet.

'Umra: Valgfri pilegrimsferd. Består blant annet av tawaf, sa'i. Utføres så raskt som mulig når man kommer til Mekka. Forutsetter ihram og inkluderer talbiyya.

Zamzam: Spesielt legende og velsignet kildevann med oppkomme under moskeen i Mekka.

Noter:

¹ Det er dessuten anbefalt å besøke Profetens moské i Medina og Aqsa-moskeen i Jerusalem (Bukhari og Muslim). Shi'a-muslimer har i tillegg egne tradisjoner for pilegrimsferder til andre mål.

² Qur'an-vers nummereres etter tradisjonell islamsk metode. Nummereringen i Einar Bergs gjengivelse på norsk (Universitetsforlaget 1989) oppgis i [...] der den divergerer fra denne. 2000-utgaven av Einar Bergs gjengivelse (De norske Bokklubbene) har den tradisjonelle versenummereringen. Qur'an-gjengivelsene står for forfatterens regning.

³ 2:196-203 [192-199] angir forøvrig mange av forordningene omkring pilegrimsferden. Se også 2:158 [153] (spesielt om sa'i), 3:97 [91], 5:2 og 22:36-37 (spesielt om ofringen) for ytterligere enkeltheter.

Litteratur:

al-Ghazali, Abu Hamid. *Inner Dimensions of Islamic Worship*. Leicester, The Islamic Foundation, 1983.

Philips, Abu Ameenah Bilal. *Hajj and Umrah According to the Qur'aan and Sunnah*. Jeddah, Abulqasim Publishing House 1993.

Ritene og praktiske forhold beskrives forøvrig i detalj på flere nettsider:

www.islam.no under

[Om islam/Islams søyler/Pilgrimsreisen \(Hajj\)](http://www.islamcity.com/mosque/hajj/) har flere innføringsartikler på norsk. Under www.islamcity.com/mosque/hajj/ ligger en «step by step guide» som i tekst og bilder illustrerer hele hajj-forløpet. Her ligger også mange andre artikler om hajj.

**Nora Eggen. Bibliotekar. Cand.
Philol fra Universitetet i Oslo.
noraeggen@hotmail.com**

METODIKK

Terje Storli:

Hemmelige vandringer og forbudte ofringer på hellige steder

Et undervisningsprosjekt om valfart og votivgaver

Slike tabloide overskrifter prydet utstillingen som i februar avrundet ett og et halvt års undervisningsprosjekt på vårt voksenopplæringscenter. Og vi oppdaget virkelig hemmelige vandringer til hellige steder med forbudte ofringer i vårt land i århundrene etter at dette ble ulovlig i 1537; en nesten ukjent del av norsk kulturhistorie.

På veggene og i glassmontre var montert et stort antall merkelige offergaver fra forskjellige steder i Europa som med undergående krefter har hjulpet folk i nød. Beretninger om mirakuløse helbredelsehistorier som elevene ved vår greske samarbeidsskole selv hadde opplevet, sto side om side med votivmalerier fra vår tyske partnerskole som fremstilte tilsvarende hendelser.

Ukjent og obskurt

Den fremmedspråklige delen av våre voksnes grunnskoleelever kunne beskrive tilsvarende tradisjoner fra sine hjemland over hele verden. For lærerne og de norskspråklige elevene hadde dette tidligere vært så godt som ukjent, obskurt eller i beste fall eksotisk; noe som tilhørte fortiden eller «primitive» folk. Allerede under forberedelsene av prosjektet bekreftet fagleksikon og faglitteratur imidlertid det motsatte: Dette var tradisjoner som var utbredt i de fleste religioner og kulturer, og de hadde alltid vært der. Del-

takerne med norsk bakgrunn måtte i løpet av prosjektet gå gjennom en prosess hvor forestillinger og betraktninger etter hvert ble stilt fullstendig på hodet: Kulturtrekk med ritualer og forestillinger som de først tidligere hadde assosiert med «enfoldig overtro» fra en svunnen fortid eller bare var tilknyttet marginale grupper, framsto etter hvert som en del av deres ikke fjerne norske hverdag og som levende tradisjon så vel i Europa som i resten av verden. Det eneste området de ikke kunne finne dette var nettopp i sitt eget protestantiske Nord-Europa. De fikk speilet sin egen uvitenhet og etnosentriske nedlatenhet. Det var de som ble marginalisert.

Utstillingen åpnet derfor med et stort foto av det femten tusen år gammelt hulemaleriet hvor en okse illustrerte anerkjente teorier om votivofringer gamle som menneskeheten selv.⁽¹⁾ Vår konklusjon var formet som et spørsmål: Er dette magi og overtro, eller er vi på sporet av en felles menneskelig kultur?

Den økende interessen for pilegrimstradisjoner i Europa kan for norske øyne se ut som virkelighetsfjerne drømmerier. Den kan fremstå som en søtladet mentalhygienisk øvelse for moderne stressede mennesker som foretar lengre vandreturer med en dypere mening, gjerne pakket inn i romantiserende og tidsriktige økologiske betrakt-

Blant elevene som reiste på studietur til katolske pilegrimsmål i Bayern var det kristne, hinduister, muslimer, buddhister og ateister. Foto: T. Storli

ninger. Motstanden mot valfartstradisjoner i vårt land er da heller ikke av ny dato. Forbudene mot valfart og votivofringer under reformasjonen ble heller aldri formelt opphevet så langt vi kunne se, verken av stat eller kirke. Utstillingen ga grundig dokumentasjon for den sterke motstanden mot «avgudsdyrkelse» og «mirakuløse ting som kan knyttes til katolsk overtro» i tiden etter reformasjonen.⁽²⁾ Vår egen tids uvitenhet og arroganse overfor slike fundamentale og allmenmenneskelige kulturtrekk kan nok i stor grad forklares ut fra protestantisk undertrykkelse. Den har visket ut viktige deler av vår kulturhistorie på en måte som minner om moderne regimer vi ynder å ta avstand fra.

Votivgaver

Det er derfor forståelig at det ikke var lett å få gjennomslag fra skolens ledelse for et undervisningsprosjekt med tittelen «Valfart og votivgaver». Et så «sært» tema ble ansett å være helt på siden av skolens faglige interesse og ansvar. I elevenes historiebøker er valfart en eksotisk parentes fra en svunnen fortid. Den blir lett forvekslet med *valfangst*, som jo også er forbudt... De færreste i vårt land vet hva votivgaver er eller kjenner deres utbredelse og uløselige tilknytning til pilegrimstradisjonene. Man spiser øre og spør hva som menes med «*motiv*»-gave. Ordet votivgave er ikke oppslagsord i Store Norske Leksikon -82. Det er rådende term i

engelsk og tysk. På gresk kalles det *tama*. På fransk ex-voto. Det alternative norske «*love-gave*» er om mulig enda mindre kjent. Kunnskapsforlagets fremmedordbok forklarer kort votivgave som «en gave gitt til gudene som følge av et løfte». Det er et frivillig initiativ hvor en selv eller ens nærmeste trenger hjelp. Det er en misforståelse at dette i sin karakter er et «folkelig» fenomen. Det var en selvfølgelig og utbredt del av norsk kultur gjennom historien frem til det ble forbudt, og begrenset seg etter hvert til å være «folkelig undergrunnskultur».

De eneste votivgavene vi fant i norske museer fra tiden etter, er noen armer og ben utskåret i tre. De bærer på beretninger om folk med skadet lemsdel som har bedt høyere makter om hjelp og lovet å gi disse gavene dersom de ble helbredet. Et slikt ben befinner seg i Oslo og noen tilsvarende gaver i Bergen. Disse votivgavene ble etterlatt på alteret i Røldal kirke og ble funnet på kirkeloftet omkring midten av 1800-tallet sammen med en mengde andre tilsvarende merkelige og «verdiløse» gjenstander. Stedets levende votiv- og valfartstradisjoner som i hemmelighet hadde overlevd århundreders forbud, ble da avslørt og endelig stanset. Datidens avisoppslag var moralistiske og latterliggjørende.⁽³⁾ Dette er bare en av flere titals kirker som sammen med blant annet hellige kilder var valfartsmål man i hemmelighet og langt inn i vår egen tid oppsøkte med votivgaver for å takke eller be om hjelp.⁽⁴⁾

Dersom gaven er en billedlig eller plastisk fremstilling av det problem som søkes løst kalles den gjerne identifikasjonsgave. Selv om disse stort sett nok har dominert tradisjonen, tilsier tradisjonens frie valg at variasjonen er uendelig. Ritualene er ikke styrt og bestemt av presteskaper. Folk bestemmer selv. Et gudshus eller en pilegrimsvandring kan være en votivgave. Man søker like gjerne hjelp mot uheldredelige sykdommer som mot en vanskelig eksamen.

Sammen med voksfigurer, penger og lys, er votivmalerier brukt som offergave, her fra Valfartskirken i Altöttingen, Bayern. Foto: Forfatteren.

Skepsis overvunnet

Hadde ikke votivgaver vært en fascinasjon for en av lærerne, ville ikke prosjektet blitt noe av. Motstanden fra skoleledelsen da prosjektet ble foreslått var bastant. En liten gruppe lærere fattet imidlertid interesse. Det tok mer enn ett års bearbeidelse før ledelsen ga tillatelse til å søke pengestøtte. Prosjektet ble grundig pakket inn i data- og engelskundervisning, så vel som norsk og samfunnskunnskap. Det ble foretatt artikulerte utredninger som dokumenterte relevansen i forhold til fagplanene. Gruppen fikk etter hvert en skjerpert bevissthet om hva de kom til å søke penger om. Da ledelsen omsider ga klarsignal, var støtten til gjengjeld hundre prosent; en nødvendig betingelse for å lykkes med et undervisningsprosjekt.

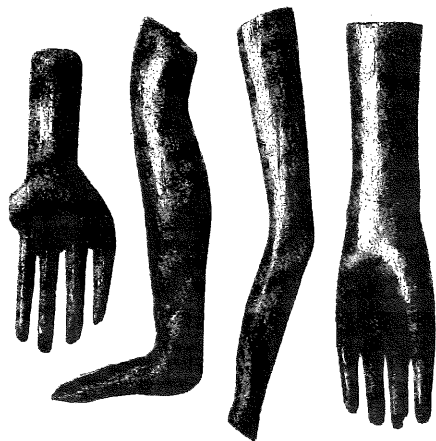
Direktøren for Bayerische Nationalmuseum, som har skrevet den omfattende katalogen for den største samling folkereligøse gjenstander i Tyskland, hvorav svært mange votivgaver, mente bestemt at et slikt prosjekt umulig kunne passe inn i tyske skolars hektiske pensum. Utstillingen var på grunn av reparasjoner ved museet flyttet til en landsby noen mil østover. Stor var overraskelsen, da læreren med prosjektplanene under sitt besøk på utstillingen kom i kontakt med en tysk kollega som straks sa seg interessert i å delta. Hans fokus var på pilegrimstradisjoner, og hans videregående skole lå like ved,

i landsbyen Bogen, godt kjent for sin kirke, som er et av de viktigste valfartsmål i det katolske Bayern.

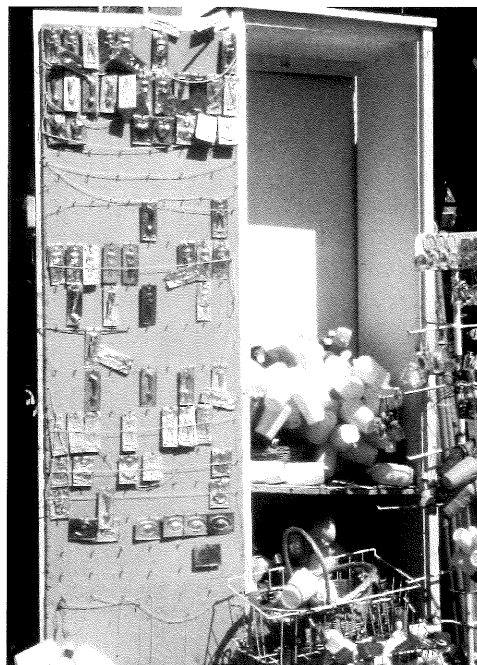
Økonomi

Betingelsen for å få økonomisk støtte fra EU's Sokrates fond til skoleutviklingsprosjekter at blant annet at man er tre europeiske samarbeidsskoler. Under et tidligere besøk på Paros i Egeerhavet ble det knyttet kontakter. Disse utløste nå et samarbeid med en ungdomsskole på øya. Kirken som lå ved siden av skolen, er i følge vitenskapelige utgravninger en votivgave fra St. Helen, mor til den første kristne keiser Konstantin. Hun led skipbrudd der på 300-tallet og fant en folketom øy med ruiner av et gresk tempel hvor hun senere bygde kirken som fremdeles er et viktig valfartsmål i Hellas.⁽⁵⁾

Behovet for pengestøtte utløste en omfattende og tidkrevende øvelse i søknadsformulering. Utfallet var usikkert. Sokratesmidler gis bare dersom alle deltakerland får sine søknader godkjent i hjemlandet. Paradoksalt nok ble det nei i Hellas, det europeiske landet hvor disse tradisjonene i dag er sterkest utviklet. Nye søknader ble skrevet. Vår skoles budsjett endte til slutt opp med nærmere to hundre tusen kroner fra Skolefrontens fond, UNG i Europa-programmet,

Noen av de mange offergaver funnet i Røldal kirke.

Greske pilegrimer til øya Tinos i Egeerhavet kjøper gjerne en billig offergave i blick fra nipsbutikkene. Foto: forfatteren

Skoleetaten, skolens egne midler og elevenes inntjente egenandeler. Dette finansierte blant annet 13 elever med to lærere på ti dagers reise til flere av de viktigste pilegrimsmålene i Bayern, og tyskerens tilsvarende opphold med reiser i Norge sammen med de norske elevene, foruten utstillingen på skolen. I tillegg kom tyskerens egne prosjektmidler som finansierte deres besøk på Paros. Grekerne hadde selv bare beskjedne midler til å ta i mot tyskerne og finansiere sin del av prosjektet.

Sammenlignende studie

I løpet av forberedelsene begynte vi å ane omfanget og utbredelsen av valfart- og votivtradisjonene. En grunnskole driver ikke forskning, men kan tilegne seg forskningsresultater som godt kan være lite kjent blant allmennheten. Prosjektet fikk som målsetting at skolene kartla tradisjonene i hjemland, utvekslet dem og sammenlignet med

resultatet fra de andre skolene. Dette var en omfattende oppgave for vår skole med så mange fremmedspråklige deltakere. Det innsamlede materialet og sammenligningen av det samlede utvekslede resultatet ville skape nye problemstillinger og spørsmål, med en ny runde innsamling, utveksling og vurdering. Konklusjonene fra andre runde skulle presenteres i utstillings form på hver av de tre deltakerskolene, hver på sin måte.

I søknadene og markedsføringen av prosjektplanene så vi heller ikke bort fra gevinster som utvidet kompetanse i språk, data og kulturkunnskap som «redskapsfag». Prosjektet innebar også et for skolen etterlenget samarbeid mellom de norske og de fremmedspråklige elevene.

Norske og fremmedspråklige elever.

Lærerne så ikke bort fra at samarbeidet for å avdekke allmennkulturelle tradisjoner kunne øke likeverdet, motvirke diskriminering og gi opplevelsen av et utvidet menneskelig felleskap blant deltakerne. Det kunne også ha den motsatte effekt. En positiv entusiasme fikk imidlertid overtaket. Den nesten instinktive nedlatenheten blant de norskspråklige for det man betrakter som gammel overtro og primitiv magi, ble erstattet med nysgjerrig interesse og respekt. Vi avdekket dessuten valfart- og votivtradisjoner i store deler av «det nære» Europa. De fremmedspråklige elevene, som på vår skole stort sett tilegner seg kunnskap om norsk språk og kultur, behandlet her et tema hvor de hadde mer forhåndskunnskap enn de med norsk bakgrunn. De fikk anledning til å hente frem og sette sin egen kulturbakgrunn inn i en sammenheng som ga forstand, status og identitet. Behovet hos enkelte av de fremmedspråklige elevene for å distansere seg fra sin egen kulturarv ble erstattet med interesse og stolthet.

Var tradisjonene utryddet?

Underveis dreiet synsvinkelen seg. Vi begynte etter hvert å stille spørsmålsteget ved et tilsynelatende fravær i den norske

hverdag av det vi nå oppfattet som grunnleggende og allmennmenneskelige kulturtrekk. Var det mulig at norsk kultur var så spesiell, så «marginal»? Var den virkelig uten tilknytning til denne urgamle felleskultur? Den nye oppblomstringen av pilegrimsvandring blant nordmenn er et marginalt fenomen som ikke rokket ved dette bildet. Heller ikke at de fremmedspråklige bringer med seg sine tradisjoner hit. Spørsmålet var om kontinuiteten i den norske tradisjonen var fullstendig brutt.

Vi så hvordan de norske tradisjonene de siste hundreårene ble omgjort til «lyssky virksomhet». Vi forsto at det fantes lite sikker kunnskap om hva som skjedde etter at tradisjonene med sine forestillinger og ritualer her ble forbudt. Det lå i sakens natur. Den har av flere grunner heller ikke hatt fagkunnskapens interesse i særlig grad.⁽⁶⁾ Fremtiden vil vite mer. Vi visste bare at tradisjonene mange steder hadde fortsatt i hemmelighet på nattetid. Tilsynelatende gikk de under jorden for til sist å forsvinne. Vi gikk så langt som til å spørre om ikke disse underjordiske nattsider derfor til slutt ble tvunget til å gå «under bevisstheten» for å utfolde seg videre.

Pilegrimsveien som ble til mens vi gikk

Er det elevenes erkjennelsesprosess gjennom prosjektet som er skissert overfor, eller er det lærernes? Spørsmålet berører lærerens pedagogiske kompetanse som kommunikator og formidler. Det er hans fag. God undervisning er avhengig av en lærer som undrer seg overfor ny kunnskap. Alle elevene deltar ikke på samme plan. Det er heller ikke hensikten med tilpasset undervisning. Det var en viktig del av bevisstgjøringsprosessen for elevene på vår skole å bruke norsk som felles kommunikasjonsspråk. Ytterligere bevisstgjørende var det for elevene å formidle sitt innsamlede materiale, og sammenligne det med resultatet fra samarbeidsskolene med engelsk som fellesspråk.

Viktigere for både kommunikasjonen og

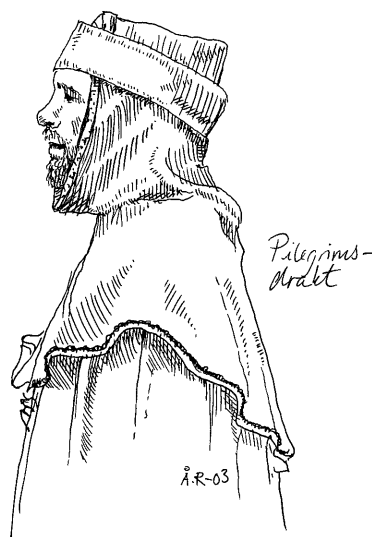
erkjennelsen var det at tradisjonene som var prosjektets tema til alle tider har vært utøvet av alle slags mennesker. Tradisjonene er utviklet og formet av brukerne for å kunne forstås og benyttes av alle, uansett alder og intellektuelle forutsetninger. I den forberedende fasen av prosjektet ble det uttrykt engstelse hos enkelte for at vårt tema skulle være for intellektuelt krevende. Det motsatte viste seg å være tilfelle. Temaet er som skapt for tilpasset undervisning.

Det har heller ikke vært noen ulempe at dette kunnskapsområdet ikke tilhører det allmenne kunnskapsområdet som er vårt lands stolthet. Lærernes stolthet over å være med på å sette sammen ny kunnskap og utvide forstand og kjennskap til viktige deler av vår kulturhistorie, er vel så stor som stoltheten over den allmennkunnskap vi allerede er satt til å viderefremme.

Det er ikke enkelt å formidle mirakuløse forklaringer i norsk skole. Vi fikk imidlertid hjelp etter som vår pilegrimsvei bokstavelig talt ble til mens vi gikk på den. Etter at prosjektet var godt i gang og uten at noen av prosjektdeltakerne hadde hatt anelse om det, viste det seg at gangstien elevene hver dag bruker til skolen både fra nord og sør, under en seremoni med byens antikvariske og politiske myndigheter til stede, høytidelig ble erklært å være den opprinnelige pilegrimsleden mellom Oslo og Nidaros. Tidligere hadde man antatt at den lå milevis unna. Selv ikke etter dette ble skolen betraktet som et pilegrimsmål, på tross av at elevene kommer hit fra alle verdenshjørner. Det ble heller ikke ansett for å være et mirakel, men det ble absolutt oppfattet som «under»-lig.

Kan vårt prosjekt i ettertid mistenkes å være en forlengelse av virkelighetsfjerne New Age-strømninger med pirrende eskapisme eller enda verre; en perverst velmenende forlengelse av nettopp den kulturelle nedlatenhet noen av oss var så stolte av å overkomme?

Vår fokus var verken mental avstressing eller økologi. Viktigere ble vår forståelse av

hvordan mennesker alltid har søkt kontakt med og forsøkt å påvirke høyere makter for å få hjelp i livets vanskeligheter.

Ingen kan betvile behovet for å utvikle kunnskap og kompetanse om hva det er som forener oss, og hvordan vi skal klare å leve sammen på tross av våre ulikheter. Det var også en viktig del av vår målsetting.

Henvisninger:

1. 1979. Müller – Karpe: «Der Steinzeit», 1974, s. 267, 321, 334 *Dessuten : Leksikon der Antike: Weihegaben*
2. Hodne Ørnulf: *Mystiske steder i Norge*, 2000 Hodne Ørnulf: *Norsk folketro*, 1999.
3. Løberg, O. N. 1865. *Røldal* i *Aftenbladet* nr. 49, 50, 51, 53, Christiania.
4. Eriksen Anne «*Lovekirker i Norge etter reformasjonen*» Universitetet i Oslo 1986. Bang, A. Chr. «*Norges hellige Kilder efter Reformasjonen*» Christiania 1885.
5. Aliprantis T. «*Ekatontapiliani of Paros*», Thessaloniki 1993.
6. Arne Bugge Amundsen Eriksen Anne, «*Sæt mig ikke min vantro i min overtroes stæd*». *Artikkelen: «Valfart og votiv»*

Terje Storli underviser ved Smedstua Voksenopplæringscenter på Haugenstua i Oslo.
terje.storli@vo-smedstua.oslo.no

Clemens Saers: Religion nett og slett – en oversikt og vurdering av nettsteder

Bruk av Internet i KRL og Religion og livssynsfaget er tiltagende. Ja bruken er av og til så dominerende at jeg som lærer for en VKII klasse i Religion og livssyn av og til må minne elevene om at det også finnes utmerkede fagbøker som kan brukes til oppgaver. Økt prosjektundervisning, flere skriftlige innleveringer fører mange ganger til at produksjonen av fagoppgaver går noe fort for seg. En av fellene er at elevene finner nettsteder som er mindre seriøse, sterkt misjonerende eller har andre motiver enn å være rent informative.

I denne artikkel vil jeg vurdere noen nettsteder som med fordel kan anbefales i våre skolefag.

Høgskolen.

Mange elever har vært innovert diverse høgskoler for å finne fagstoff der. Særlig populær har artiklene til ansatte på Høgskolen i Vestfold, avdeling for lærerutdanning vært. <http://www-lu.hive.no/krl/>

Men også andre høgskoler som den i Sør-Trøndelag har en del bra fagstoff; <http://alt.hist.no/fag/krl/>

Ulempen med slike sider er at de har et for tungt faglig preg. De er ikke ment for våre elever. Ved flere høgskoler har man lagt ut studentenes oppgaver i krl-faget. Når eleven ukritisk kopierer slike artikler bærer det fort galt av sted. Eleven tar med kreti og plei og mister fort oversikten over innholdet. Et minstekrav fra lærer er alltid at eleven setter sitater i hermetegn og at han/hun straks etter sitatet angir nettadressen ned til siste "slash".

Godøy skole

Bjørn Mannsverk og Svein Frøystad ved

Godøy skole står for et imponerende elektronisk byggverk. <http://www.krlweb.net> er en interaktiv lærebok som langt på vei erstatter den vanlige læreboken. Den dekker alle grunnskolens trinn i kirkehistorie, bibelhistorie, religioner og filosofi. Lenkesamlingen viser til gode kvalitetsikrede kilder. Slik slipper eleven å lete etter den berømte nålen.

Forlagene

Alle forlag omtaler sine bøker på nett, så også bøker i KRL og Religion og livssyn.

Gyldendal forlag er det forlaget som har laget en elektronisk oversikt over bøkene *Midt i vår hverdag*, *Midt i vår tid* og *Midt i vår verden* <http://www.gyldendal.no/krl/>

Her kjenner man igjen oppbyggingen av boken med kapittelindelingen. En rekke hyperlenker fører en så videre ut til kvalitetssikrede nettsteder. Her er min erfaring fra flere ulike fag at det sjelden er lurt å formidle for mange lenker til elevene. To, tre lenker til en oppgave fungerer bra. Gir man for mange sitter eleven gjerne igjen med alt for meget arbeid, men også med et inntrykk av at de lenker som lærer gav også var alt som var verdt å søke etter. Det motsatte, å slippe elevene helt fri i en oppgave fører ofte galt av sted. Noen lenker gir trygghet for svake elever og gir en bra start for flinkere elever.

For den videregående skolen har **Aschehoug forlag** laget et nettsted til læreboken *Meninger og Mangfold*. Her har forfatter og webredaktør Harald Skottene gjort en fremdragende jobb. Problemet i utgangspunktet er at denne nettressursen ligger sammen med andre fag. Disse fagene er til forskjell fra Religion og livssynsfaget belagt med brukernavn og passord. Dette fordi eleven og

lærer skal betale for tjenesten. Stor var min glede da jeg oppdaget at religionssidene var gratis. Dog må en registrere seg og ta i bruk brukernavn og passord for å komme inn også på religionssidene. Harald Skottene gjør på nettsiden rede for tanken bak dem og skriver bl.a. «Det er blitt lagt vekt på at det skal være lett å få overblikk over alt stoffet på nettstedet, og at det også skal være lett å bevege seg på nettstedet uten å miste oversikten. For å oppnå dette, har vi organisert åpningssiden som en portal der alle klikkbare innganger til de ulike temaene ligger. Når man klikker seg ned et nivå, vil også alle de andre temaene knyttet til for eksempel den aktuelle religionen følge med i en egen meny, slik at man slipper å gå tilbake til åpningssiden for å studere andre sider ved religionen. For å skape oversikt over det enkelte tema, er stoffet her ofte ordnet i faner, som hele tiden vil ligge som en meny på toppen av siden.»

Konkret er stoffet i hovedsak disponert ut fra de seks målene i læreplanen, og oppbyggingen av nettstedet er derfor omtrent den samme som av læreboka. Men i tillegg har nettstedet to avdelinger med materiale som ikke er direkte knyttet til læreplanen, nemlig «Til eleven» og «Til læreren.»
<http://www.lokus.no/servlets/dispatcher?marketplaceId548041&languageId=1&siteNodeId=587197> For å komme til disse siden må en gå til; <http://www://www.lokus.no> Terningkast 5.

Cappelen forlag har laget et nettsted som i utgangspunktet ikke var så lett å finne. Nettadressen er:
<http://cappelen.no/index.html>

Men bak denne siden ligger mye bra arbeid med fagstoff og oppgaver. Nettstedet heter Rom for mangfold og skal støtte begge lærebøkene Logos og I samme verden. Oppgavene til elevene deles inn i nettoppgaver og i kildeoppgaver. I nettoppgaver blir elevene oppfordret til å gå inn på bestemte nettsteder med noen forhåndsdefinerte oppgaver. Bra for svake elever, og et greit utgangs-

punkt for flinkere elever. I kildeoppgaver presenteres en problemstilling, noen spørsmål er formulert og det forventes at eleven skal fordøye en kildetekst. Her varierer oppgavene meget i vanskelighetsgrad. Derfor er det viktig at læreren selv går igjennom oppgavene og sorterer dem i forhold til det elevmateriale han/hun har. Noen få steder har man også valgt å legge til en nettløse eller to. Forlaget skriver at de her presenterer stoff som de ellers ikke fikk plass med i sine bøker. Nettstedet preges av dette da teknologiens egenart ikke blir brukt her i noen større utstrekning. Jeg tenker på animasjoner, lyd og film. Men som for de andre forlagene er det her også snakk om investeringer som man ikke så raskt får tilbake i kroner og øre. Terningkast 3.

Tove Magnus og forfatterne til læreverket Religion og etikk har bygget opp et liknende nettsted for **Gyldendal forlag** på <http://www.gyldendal.no/religion/>

Dette nettsted har både sentrale tekster tilgjengelig, oppgaver og pekere til relevante aktuelle avisartikler. Konseptet krever at man jevnlig oppdaterer siden med relevante ferske artikler og kontrollerer at gamle pekere fremdeles fører dit en ønsker. Til tross for at siden er ny, høsten 2003, er det pekere som går feil, noe som sier at informasjonen på nettet mange ganger er relativt flyktig.

Som supplement til boken fungerer sidene utmerket. Nettstedet utfyller boken og samhandler med den. Det store spørsmålet er om Gyldendal forlag vil bruke mer midler på dette nettstedet. Å ha et nettsted forplikter til videre satsning og fornying. nettsteder som sjelden blir oppdatert mister fort sin generelle interesse.
Terningkast 4.

Religionslærerforeningens egne sider har en del eksamens- og bildestoff. Den er ellers godt strukturert både for grunnskolen og den videregående skole. Et fint utgangspunkt når eleven skal ut i den uoversiktlige religionswebben. Adressen er som kjent www.reli-

BOKMELDINGER

Naturfolks religioner fra Tyri forlag.

Det lille forlaget Tyri (som ikke er fullt så heilnorsk som navnet skulle tilsi: forlagssjefen er fra Jamaica og heter R.A. Benjamin) har spesialisert seg på bøker som kan brukes som tilleggsstoff til de vanlige lærebøkene. Serien heter *Vi tror*, og dette er bind 2. (Bind 1, om Rastafari, buddhisme og hinduisme, ble omtalt i Religion og Livssyn nr. 1 2001). Denne gang er temaet naturfolks religioner, i Afrika, på Haiti og Australia. Fagfolk på de ulike områdene skriver og det er mye spennende stoff som er kommet med. Stoffet om afrikansk religion tar opp spenningsfeltet mellom de «nyere» religionene islam/kristendom og tradisjonell afrikansk religion. Leseren får en bred gjennomgang av afrikansk livsforståelse. Forfatteren (Tomas Drønen) har med stor respekt beskrevet en måte å tenke på som ligger langt fra vanlig vestlig der naturen kun forstås som materiale som kan brukes etter forgodtbefinnede. Troen på ånder og ulike levende krefter står stadig sentralt, magi og medisinnmenn betyr mye for mange afrikanere. Hvordan islam og kristendom mange steder er integrert i denne måte å tenke vies også stor oppmerksomhet i dette kapitlet. Vi får også et kapittel om den såkalte sion-kristendommen i Sør-Afrika som danner en egen kristen tradisjon her, skrevet av Rune Flikke.

Den andre delen gjelder magi på Haiti.

Bildene som ligger i en egen bildebase er lagret som langt større filer enn det som er vanlig, noe som gjør at bildene egner seg godt til illustrasjoner i oppgaver.

Til slutt, Grunnskolen i Bergen, Byrådsavdeling for barnehage, skole og idrett har bygget opp en bra lenkesamling for faget Kristendomskunnskap med religion og livs-synsorientering. Se <http://www.gs.bergen.hl.no/fagside/krist.html>

Ulrika Ribhon har skrevet om dette og viser hvordan voodoo er en helhetlig religion som hjelper menneskene i deres hverdagsliv og gir folk forklaringer og meningsfulle strukturerer til livet. Et eget kapittel (av André Vågan) går nærmere inn på voodoo-seremonier omkring død, ofring og åndebesettelse. Hvordan det katolske er vevet inn i voodoo-tankegangen er også et tema i tekstene.

Endelig rettes oppmerksomheten mot de australske aboriginerne. Her møter vi de opprinnelige religiøse forestillingene blant aboriginerne, dessuten den traurige skjebnen disse stammene led under koloniseringen. Det er en historie om undertrykkelse på flere plan. Misjonskirkene bidro også negativt her, samtidig bidro de også bidro positivt ved at aboriginerne fikk hjelp til å la sin stemme høres. Kapitlet er stort og skrevet i en personlig stil (av Gro Ween). Derfor kan en kanskje savne henvisning til andre verker om australske naturfolk.

Alt i alt en spennig og interessant bok om temaer vi har lite stoff om fra før. Boka er en selvfølge i ethvert skolebibliotek.

R.A. Benjamim (red.): Vi tror 2. En innføring i ulike religioner, naturreligioner, livs-syn og trossamfunn. Tyri Forlag, Oslo 2003.

bm

Det er noe helt annet å bygge opp et nettsted med faglig innhold slik som Skottene på en prisverdig måte har bygd opp.

Clemens Saers, lektor ved persbråten videregående skole, Webansvarlig for Religionslærerforeningens hjemmeside. Adresse: clemens@saers.com

BOKMELDINGER

Kristne i Midtøsten

Kristendommen oppstod i Midtøsten. «Det var i Antiokia disiplene for første gang ble kalt kristne» (Apg 11,26). Siden har kristendommen vært kontinuerlig nærværende der, men ble i løpet av islams ekspansjonshistorie etter hvert en minoritet. De stedegne kirker i Midtøsten står i en ubrutt tradisjon fra kristendommens eldste tid. Det gjelder de ortodokse og de orientalske kristne. Andre er tilbakeeksportert fra Vesten, som katolikker og protestanter. Felles for Midtøstens kristne er en ikke helt ubegrunnet følelse av at kristne i Vesten, og folk i Vesten i det hele tatt, ikke vet synderlig mye om dem og derfor ikke gir dem den støtte som de på grunn av sin minoritetsituasjon føler at de trenger.

Det foreligger ytterst lite litteratur om kirker og kristne i Midtøsten på norsk. Derfor må en ønske velkommen en bok som Egil Fossums nyutgitte *Hos de kristne i Midtøsten. Fra Alexandria til Aleppo*. Forfatteren er i utgangspunktet statsviter med erfaring som journalist, og er nå førsteamanuensis ved journalistutdanningen ved Høgskolen i Oslo. Han har hatt en lang rekke opphold i Midtøsten fordelt over flere år, og dette gjør at boka reflekterer akkumulert erfaring og innsikt. Det er på en måte en reportasjebok, eller som forfatteren selv sier: «Det er journalistikk.» Han har besøkt kristne av de forskjellige avskygninger i Egypt, Libanon, Syria, Jordan, Israel og de palestinske områdene. Og han har snakket både med lekfolk og kirkeledere. Han viser en særlig interesse for forholdet mellom kirke og samfunn, etnisitet og minoritet, og for forholdet de forskjellige kristne kirkesamfunnene seg imellom. Og han tar opp de kristnes emigrasjon fra området og reiser spørsmålet om kristendommen har en fremtid i Midtøsten.

Fremstillingen bærer preg ikke bare av grundig journalistisk feltarbeid, men også av solid bakgrunnskunnskap. På denne måten

får vi redegjort for Midtøstens egen kirkehistorie, ikke minst med vekt på konsilet i Khalkedon i 451 og den rolle dette kom til å spille for fremveksten av egne orientalske kirkesamfunn ved siden av den gresk-ortodokse kirke. De teologiske stridsspørsmålene i den tidlige kristenhet kommer tydelig fram, og forfatteren spør flere ganger sine intervjuobjekter om hvordan de ser på dette i dag. Og svarene er interessante for den som vil forstå kirkebildet i Midtøsten i vår tid.

Kapitlene om besøkene i hvert enkelt land innledes med et faktaavsnitt med historie og statistikk. Som erfaren journalist er Fossum seg ellers bevisst at kanskje ikke alle av hans intervjuobjekter alltid våger å si alt de kunne si om de kristnes aktuelle vilkår i forskjellige land. (Han har da også tidligere utgitt en bok om journalistikk og kildekritikk.) Like fullt har vi med Fossums bok *Hos de kristne i Midtøsten* fått en bok som formidler en betydelig innsikt i de kristnes bakgrunn og aktuelle situasjon i Midtøsten. Det er en viktig bok, ikke bare fordi den gir saklig kunnskap om en del av kristenheten som er lite kjent hos oss, men også fordi den tangerer viktige menneskerettighetsspørsmål og på forbilledlig vis bidrar til å utfylle bildet av dagens Midtøsten.

Boka har en litteraturliste med anvendt litteratur, der et representativt utvalg av den viktigste faglitteraturen har fått plass. Av hendige innføringer som kunne vært tatt med, skal nevnes Ronald Roberson: *The Eastern Christian Churches. A Brief Survey* (6. utgave 1999, Edizioni «Orientalia Christiana», Roma).

Egil Fossum: Hos de kristne i Midtøsten. Fra Alexandria til Aleppo. Emilia forlag, Oslo 2003. 208 sider.

Dagfinn Rian

BOKMELDINGER

Tro i øst

Luther Forlag har startet utgivelsen av en serie kristendomshistoriske bøker, «Luther historie», oversatt fra engelsk. Utkommet er en bok om *Luther og hans verden* og en bok om *Troen i den bysantinske verden*. Planlagt er blant annet en bok om *Jesus og hans verden*, om *Frans av Assisi og hans verden*, og om *Troen i middelalderen*. Den opprinnelige serien er utgitt av det britiske Lion Publishing i Oxford. Hensikten er å utgi lett tilgjengelige introduksjonsbøker om sentrale perioder og personer i kristendommens historie.

Som en av de første bøkene i serien er kommet *Troen i den bysantinske verden* av den britiske historikeren Mary Cunningham, som er en anerkjent ekspert på bysantinsk historie og kirkehistorie. Boka dekker perioden fra Konstantinopels grunnleggelse under Konstantin den store i 330 til byen ble inntatt av osmanerne i 1453. Etter en kort innledning kommer to kapitler som omfatter periodens historie, der kap. 1 dekker perioden fram til år 843, som forfatteren (med god grunn) anser som et viktig år i atskillelsen av østkirke og vestkirke. Kap. 2 dekker så perioden 843–1453. Forfatteren, som selv er ortodoks, legger vekt på at den ortodokse kirke krike var en relativt enhetlig størrelse helt fra apostlenes tid, og at forskjellige uheldige avskallinger fant sted etter hvert. Synspunktet kan nok diskuteres, idet man i nyere historiefremstilling heller ser det slik at det som ble kirkens hovedstrømning først manifesterte seg etter hvert. Geografisk dekker fremstillingen Midtøsten fra Egypt og til Lilleasia, i hvert fall for perioden fram til islams ankomst på 600-tallet.

Etter de historiske innledningskapitlene kommer så en serie tematiske kapitler, som hver for seg er historisk oppbygd. Her

behandles i tur og orden kirke og stat (kap. 3), kirkens organisering (kap. 4), ensomhetsidealet og framveksten av klostervesenet (kap. 5), hellige steder og personer (kap. 6), utviklingen av gudstjenesten (kap. 7), læreutviklingen og de økumeniske konsilene (kap. 8), troen og verdensbildet (kap. 9), og endelig et viktig kapittel om kunst som uttrykk for tro (kap. 10). Boka avsluttes med en relativt omfattende kronologisk tabell og ordforklaringer.

Boka er rikholdig illustrert med bilder fra periodens kunst og arkitektur. Dette materialet er tilpasset teksten på en meget funksjonell måte. Karl Valleviks oversettelse flyter godt. Boka har også et avsnitt med forslag til videre lesning. Med ett unntak er alt dette bare en gjengivelse av originalens liste. Et ønskemål i bøker av denne type er imidlertid at forlaget tar seg bryet med å lete fram tilsvarende litteratur på norsk, særlig fordi boka har et populærvitenskapelig sikte.

Troen i den bysantinske verden formidler imidlertid ikke bare informasjon om en forgangen tid. Perioden den behandler utgjør grunnleggende år i utviklingen av den ortodokse del av kristenheten. Boka yter derfor et viktig bidrag til forståelse av ortodoks kristendom også i dag. På dette punkt har tradisjonell studielitteratur og skolebøker her til lands ennå mye å hente. Både religionslærere og viderekomne elever kan til en begynnelse hente det nettopp her.

Mary Cunningham: Troen i den bysantinske verden. Oversatt av Karl Vallevik. Luther Forlag, Oslo 2003. 192 sider.

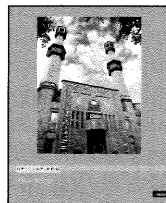
Dagfinn Rian

Bli kjent med verdensreligionene gjennom

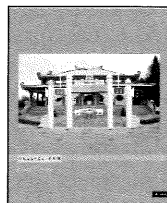
HELLIGE ROM

ASCHEHOUG

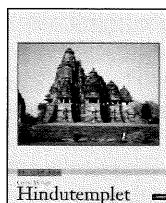
FAKTABIBLIOTEK

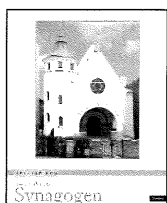
MOSKEEN

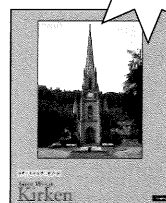
BUDDHISTEMPLET

HINDUTEMPLET

SYNAGOGEN

KIRKEN

NÅ KOMPLETT PÅ
BOKMÅL OG NYNORSK!

NY!

Inneholder bl.a.:

- høytidskalender
- tidslinje
- kart
- ordforklaringer

Forfatter: Geir Winje

Serien HELLIGE ROM presenterer verdensreligionene gjennom arkitektur, gjenstander, handlinger og høytider knyttet til hellige rom.

Flotte tegninger og foto illustrerer faktastoffet og gjør bøkene til spennende lesing for elever i grunnskolen.

Serien passer ypperlig i forbindelse med besøk i de ulike religionenes hellige rom.

Bestilles i bokhandelen.

Svar på spørsmålet nedenfor og bli med i trekningen!

10 heldige vinnere får hver sin bok fra serien HELLIGE ROM.

Hva er en MENORA? _____

Navn: _____

Skole: _____

Skoleadresse: _____

Hvis jeg blir trukket ut, ønsker jeg meg boka om _____

Alle lærere i grunnskolen kan delta.

Svar sendes: Aschehoug Undervisning, Markedsavdelingen,
Pb. 363 Sentrum, 0102 OSLO, Fax. 22 400 378

Santeria -

Afrikanske guder i Havannas gater

Ustillingen åpner 30. januar 2004
i Historisk museum på Tullinløkka

Santeria er en cubansk religion med røtter i det vestlige Afrika. Guder som fulgte med slavene over havet, gir troende cubanere mening og styrke i hverdagen i dag.

Fargerike gjenstander og fotografier fra Cubas voodoo-religion.

Gratis adgang og omvisning for skoleklasser, tlf 22 85 99 64
Museet er åpent: tirsdag til søndag 1100-1600.
Omvisninger fra kl 0900.

Se nettkatalogen på www.ukm.uio.no
Historisk museum/Universitetets kulturhistoriske museer

Returadresse:
Jon Magne Vestøl,
Ravnåsen 14,
3743 Skien

Religionslærerforeningen i Norge

Medlemsskap kan tegnes ved
å betale kontingent:

kr. 250,- for enkeltmedlemmer

kr. 250,- for skoler og andre institusjoner

Postgiro: 7877 08 63243

Innmeldingsadresse:

Religionslærerforeningen

i Norge v/Gunnar Holth

Levrebakken 27, 1352 Kolsås

Telefon: 67 13 45 35

E-post: gunengel@online.no

BOKMELDINGER

På livssynstorget

Kollega Bjarne Lindbekk på Thor Heyerdahl videregående skole i Larvik har utgitt en bok som burde påkalle oppmerksomhet. Det dreier som en original og aktualiserende kristendomsfremstilling med utgangspunkt i Paulus nærvær og tale i Athen – talen på Areopagos – på livssynstorget. Idéen er en kontekstuell fremstilling der bibelteksten fra Apostelgjerningene settes inn i samtidens åndelige situasjon, samtidig som det sammenlignes med vår egen tid. Han går nærmere inn på Paulus – hans biografi og hovedtanker, samtidig som det religiøse liv i den hellenistiske samtid beskrives med fokus på Athen og byens templer. De filosofiske tradisjonene fra stoikerne og epikureerne, samt gnostisismen beskrives, dessuten Sokrates, Platon, og Aristoteles. Det er altså strukturen i teksten fra Apostelgjerningene 17,16ff. som bestemmer strukturen i boka. Derfor drøftes videre religiøs lengsel og skapelsestroen i bibelsk sammenheng, men hele tiden med sideblikk til aktuell lengsel og aktuell naturforståelse. Videre kommer temaer som dom, synd, evangelium, Kristus, livet etter døden, oppstandelsestroen – stadig i historisk og aktuell kontekst - og endelig tilbake til livssynstorget – i dag. Her finner vi blant annet en konsentrert og oversiktlig fremstilling av kristendommen i forhold til moderniteten og postmoderniteten. Til slutt dukker så

pilegrimen opp (!) – og troens kår og mulighet i dag.

Bokas siktemål er kristen forkynnelse, men ikke i appellativ betydning. En kan si at det på mange måter er en bok som tar den ”tenkende greker” på alvor, samtidig er den så populært skrevet at den bør finne et bredt publikum. I tillegg fortjener boka betegnelsen praktverk. Den er i format A-4, med lekkert utregnede sider og et utrolig flott billedmateriale, dels fra det antikke Hellas og Roma slik det ser ut i dag, videre en rekke naturbilder fra Norge, dessuten en rekke vakre ikoner. Bare å sitte å bla i boka gir en estetisk glede. Boka ser ut til å ha studie-sirkler som en hovedmålgruppe – spørsmål til samtale dukker stadig opp i små rammer. For lærere og elever som ønsker en aktuell og udogmatisert selvpresentasjon av kristendommen, der det satses på samtale med samtidens trender, passer denne boka midt i blinken. I våre prosjektider: Et must for biblioteker på ungdoms- og videregående skoler. Forresten: Ikke ofte anbefales julegaver herfra, men denne gang blir det et unntak!

Bjarne Lindbekk: På livssynstorget. Omega forlag 2003. 144 sider, kr. 350. Bestilles på flindbek@online.no

bm